NEMZETI NŐNEVELÉS.

VII. ÉVFOLYAM. 1886. MÁJUS. V. FÜZET.

JEGYZETEK NEVELŐNŐI PÁLYÁMRÓL.

(Irtam 1864. február 5-én *Kendi-Lónán*, Erdélyben.)

Több ízben szólíttattam már fel, hogy a nőnevelési pályán szerzett tapasztalataimat tegyem nyilvánossá, s közöljem másokkal, a mit én jónak találtam a női szív nemesítésére, a női műveltség kifejtésére és a nőnek hivatására való kiképezésére.

Ezen ismételt felhívásokra némasággal kelle felelnem, mert nevelői pályámon folytonosan jobban el voltam hivatalos kötelességemmel foglalva, mint hogy időm lett volna tapasztalataim leírására.

A miskolczi nagyobb leánynevelő intézet alapító vezérnevelőnőjéül hivattam meg Budapestről, születésem helyéről 1844-ben, de mivel akkor igen csekély s a vállalat szilárdítására nagyon koczkáztató alappal indulhatott volna meg ez iskola, én nem fogadhatám el ez állomást 1846 előtt, midőn valamivel több támogatás igértetvén a derék miskolczi helvét vallású község által, a nevelőnői pályára léptem.

Megkezdém nevelőnői pályámat 1846. szeptember 2-án. A helv. hitv. község évdíjul 140 p. frtot adott, a növendékek egész évre tíz forintot, beléptükkor egy forintot fizettek. Első évben volt 69 növendéktől 729 pfrt. jövedelmem; tehát a 240-et hozzáadva a 969 frt. Ebből fizettem az iskolai helyiségért *házbért, két segédnő díját és étkezését, ének tanítót, cselédbért, fűtő fát* stb. Ezen jövedelem 365 napra osztva, naponta volt 2 frt 38 kr. E szerint a szülők és a helv. egyház pénztárának egy-egy növendéknek napontai tanítása $3^1/_3$ *krba került.*

Mindezt azért hajszálazom ide, hogy mentve legyen konok hallgatásom azon tisztelt egyének előtt, kik szívesen hallottak volna működésemről olykor nehány szót. Egy tanítónő, ki három főnyi személyzettel $3^1/_3$ krért tanít naponta egy növendéket, kénytelen

a kezére bízott iskolában minél több munkát személyesen végezni, nehogy el nem viselhető gond terhelje, a kevés jövedelem többfelé osztása miatt. Igy lettem folytonosan igénybe véve tanítói kötelességek által, és e miatt irodalmi teendőkre nem juthatott időm.

Tizennyolcz éven át népes nyilvános iskolai tanítónő voltam, és egyúttal számos bentétkező növendékek nevelő anyja, szóval egy különböző családokból, különféle jelemmel bíró egyéniségekből alakúlt család őre, vezetője, oktatója valék, és míg vállalatom meg nem szűnt, tollamat csak igen ritkán használhatám másra, mint hivatalos levelezésre.

1863. deczember elejétől fogva Teleky Miksa gr. családjánál házi nevelőnő vagyok. Most mint csendes révpartról tekintek vissza küzdelemmel megfutott tanítói pályámra, és mindamellett, hogy az nekem földi kényelmet, jövendőmet biztosító vagyont nem adott, derűlt emlékben vonult el előttem a fáradalmas 18 év, melynek napjait sohasem az általam együttesen szeretett növendékim komoríták el, hanem az épen ezen 17 év közzé eső *forradalmi zivataros napok* és mely miatt buzgó törekvésem nem támogattathatott kellő pénzerővel, és én e miatt tőlem telhető áldozatim mellett sem tehettem annyit a lánynevelés ügyéért, mennyire lelki erőm képesnek érzé magát. Vídáman tekintek vissza ezen közelmúlt 18 éves tanítói pályámra, mert mindig azt súgja egy lelkemet megnyugtató érzelem: Elég hasznosan töltéd, mint magán ember, másokra nézve életedből ezen éveket, mely idő alatt *1100-at meghaladó* növendék körül igyekeztem a leglelkiismeretesebben mint tanítónő eljárni tisztemben. Ha közülök csak 50 is megtartja életrevaló oktatásimat, már neḥány jó anya, családfentartó válik belőlük — olyanok kik a társadalomnak nem válnak terhére.

Hogy tehát életbenlétemnek némi jelét adjam, ime közlöm egy ifjú pályatársamhoz írt levelemet; segédim közül és nem segédim közül többen váltak ugyanis iskolai tanítónőkké s gyakran kerestek fel soraikkal, hogy egyben-másban véleményemet, utasításaimat és tanácsaimat kérjék.

*

Kedves pályatárs! kegyednek — mint írja — mindig vonzalma volt a nevelőnői pályára, és már ifjúságától fogva igyekezett oly tanokat magáévá tenni, melyek a tanítóságra képesítik: képezde hiánya miatt maga képezé magát, és a házi foglalatosságtól maradt minden idejét azon tanulmányok elsajátítására fordítá, melyek önt az elébe tűzött hivatalra elkészítik. Hozzám írt soraiból látom: irása tiszta, szabályos, mind alak, mind helyesirás tekintetében. Előadását egyszerűség ékesíti — szükségtelen ismétlések nélkül. Már ez igen szép szerzemény, s valóban üdvözlöm önt szorgalmáért, és hiszem is, hogy ha a többi tanulmányokban is ily módon honosítja meg magát, könnyűvé válik önnek a tanítás. A leánynövendék körül minél nőisebben kell a tanításnak történnie. Azért véleményem szerint, igen czélos, ha a leányiskolában (a hol csak megtehető) az elméleti tantárgyakat is nők adják elő. Én részemről igen szeretem, ha a leány tanulás közben azt is megtanulja, hogy a tudományokkal soha sem kell csillogni, s ezen szerénységre, tapasztalatom szerint a növendéket a nő sokkal képesebb szoktatni, mint a férfi, ki hosszú éveken át gyűjtött tanulmányi kincsével mindig követelőbben léphet fel, s a már fejledező hajadon növendékei közt néha tetszelgő szerepet is szeret felölteni, vagy nőtanítványaiba is beoltja (akaratja ellenére is) azon gyarlóságot, hogy a tanulmányokban való avatottság embertársaink feletti méltósághoz juttat. Ilyes gyengeség épen nem diszesíti a nőt, a tanítónőt pedig egészen eltorzítja. Mi szegény magyarországi nők, kik hagyományos előítéleteink daczára, csak titokban gyűjtögettük eddig össze tanulmányi vagyonunkat, erre nem birunk joggal, de ne is birjunk hajlammal sem.

Olvasám soraiból, hogy kegyednek megkezdett tanítói pályáján igen nehezíti kötelességének eredményes teljesítését az a körülmény, hogy növendékei különböző korúak, különböző haladásúak és hogy az egész tanító személyzet — mind a mellett hogy növendékei ötven-hatvanan vannak — egyedül a kegyed személyéből áll. Tanácsot kér, kedves pályatárs tőlem, mint ezen téren már járttól, hogy miként ossza el foglalkozását, hogy működése által az elébe tűzött nemes feladatnak mentől jobban megfelelhessen, s a reá bízott gyöngéd, minden jóra idomítható lelkek képzése körül men-

től több eredménnyel járhasson el. Végül közli velem ön anyagi állását, vagyis jövedelme mennyiségét, hogy tanácsomat ahhoz mérve alkalmazzam.

Mint följegyzé, van önnek évi fizetése 340 osztr. forint; a növendékek egyenként fizetnek egy évre 10 frtot. Ötven növendék után tehát — mert tapasztalatom szerént 60-tól sem jő be az 50-től fizetendő összeg, hisz' kis városokban a községi iskolák növendékei mulasztó fizetők — jár 500 frt, a mi az ön fizetésével együtt 840 frtra rúg. Ezen felül van még kegyednek szállása, ugyanis 2 terem iskolának felszerelve, s önnek lakhelyül 2 szoba, 1 konyha, kézi- és fakamra, téres udvar és kert. A kegyed gondjára bízott felső leányiskola tehát elég jól van ellátva, azaz számos lelhető, hol ennyiről sincs gondoskodva.

Véleményem szerint a nőnevelés körül épen oly kevéssé lehet határozott szabályokhoz alkalmazkodni, mint a finevelésnél. A tanító keze alá a növendékek igen különböző szoktatásokkal és jellemekkal adatván, tapasztalatom szerint nagy hibát követne el azon egyén, ki minden növendékét lélektani megfigyelés nélkül kezdené képezni. Lelki hajlamaikat, észtehetségüket kell tanulmányoznunk, mielőtt tanítói gondunk alá vennők őket. Egyszerű tanácsom ezen tekintetben az, hogy ön mindenekfelett igyekezzék magában azon képességet kifejteni, mely mentől rövidebb idő alatt eljuttatja önt növendékeinek szíve, lelke, észereje megmérésére. Azaz szeretete által jusson növendékeinek bizalmához. A tanító, ki tanítványai bizalmát bírja, saját munkáját könnyíti meg s a siker legbiztosabb zálogára tesz szert.

Ha ön ezen tulajdont birandja, akkor soha sem fog némely tanítók azon nem ritkán előforduló igaztalankodása vétkébe esni, hogy a gyengébb tanulókat büntetések által az erősebbek méltatlankodása tárgyául tegye ki. Mondanom sem kell, hogy az elméleti tanokkal nehezen megküzdő növendékeimből a legderekabb nők váltak, s viszont az úgynevezett iskola csillagaiból kötelességeiket hanyagolók.

Ezen előfigyelmeztetésnél fogva mindenekfelett részrehajlatlan lelkülettel ölelje ön át növendékeit, azaz egyforma szeretetet

nyilvánítson irányukban. *Növendékeivel szemben mindig nevelőnő legyen;* sem szívjóság, sem lelki tehetség, sem a gyermek szülőinek rangja ne tántorítsa el a nevelőnőt egyik-másik növendéke irányában kedvezésekre. Enyelgésnek, pajtáskodásnak nincs helye a tanítónő és tanítvány közötti viszonyban, valamint a szükségtelen komolykodás felesleges. Az ügyszeretet melege legbiztosabb talajjavító az iskolai földben.

A nevelő, ki kedvezése sugarait csak a legtehetségesebbekre árasztja, azon balga kertészhez hasonlítható, ki csak kedvencz növényeit ápolja, a kert díszének nagy kárára. A nevelő mindig a társadalom követeléseinek törekedjék eleget tenni. Ha a nevelőnő, a lelki kincsekkel áldottak, vagy a földi szerencse fényével körözöttek irányában különböztetésekkel él, mindazoknak kárára jár, kiket kitüntet, mindazoknak, kikkel mostoháskodott. Mentől gyengébb a növendék, annál több ápolásra van szüksége.

Ezen szerény véleményemre, ha csak futólag olvasta ön át, azt jegyezheti meg, hogy hát mivel jutalmazza a tanító, s mivel különböztesse meg a jobb igyekezetű, a jelesebb tehetségű, szorgalmasabb növendékeit, ha kitüntetéssel nem?

Válaszom rá az, hogy a jutalmazás soha sem az oktatónő kötelessége, s a jó igyekezetű, jó tehetségű és szorgalmas növendéknek nincs is szüksége semminemű oly jutalomra, melyben társait tanítónője nem részesítheti, vagy melyet azoktól megvon. A valódi jó tanulónak önérzete elég s gazdaggá teszi őt azon kincs, melyhez a szerzett tanulmány juttatá.

Értessem meg: én nem azt tanácsolom, hogy az oktatónő a jelesebb növendékeket ne szeresse, sőt inkább azt, hogy valamennyit egyaránt szeresse, meggondolván, hogy minden benne bizalmaskodó szüle személyét képviseli mint oktatónő, következőleg a szüle szerető és okszerű eljárását kell lélektanilag alkalmaznia minden növendékére. Továbbá szem előtt kell tartania, hogy szeretet a nevelést leghatalmasabban tenyésztő sugár. A tanító, ki szeretet nélkül működik, jó tanszemléket adhat, de nemes szíveket nem képezhet. E nélkül pedig a nő, csak *díszes házi pipere, nem házi áldás!*

A különböző korú és haladású 50—60 növendéket egy maga

ön nem taníthatja. Osztályozni kell azokat, s kis jövedelmének egy részével egy maga mellé vett segédnőt kell fizetnie. A leányiskolában a kézimunka oktatása miatt is mellőzhetetlen a segéd. A segédnőn kívül alkalmazzon négy ügyesebb növendéket vezérnövendék címmel, alsegédekűl. Ezen vezérnövendékek közzül kettő kegyed mellett, kettő segéde mellett működik, miután saját feladatukat pontosan megtanulták, s azt társaik előtt, mintegy azoknak ösztönzésül, elő is adták.

Ezen vezérnövendékeknek kötelességeik pontos teljesítése jó és nagy befolyással hat a növendékek szorgalmának kifejtésére. Láthatólag igyekszik mindenikök ezen kitüntetésre.

Az ily segédekűl használt növendékekből idővel alkalmas tanítónő válhatik, kiket addig is így magánmódon czélos képezni, míg egy rendezett, nevelőnőket képező hazai intézet alapíttatik, melynek alapítása (addig is meg a kormány kezébe nem veszi ezt az ügyet) a nőegyletek első teendője lehetne, mert csak az érzi igazán mennyire hiányzik a haza gondja alatt álló nevelőnőket képező iskola, kinek segédnőket kellett maga mellett használnia s azokat teendőikbe begyakorolnia.

A tanító-személyzet ily egyszerűen megalakulván, azon igyekezzék ön, hogy házi ügyeit a tanórák előtt naponta úgy rendezze, hogy a tanteremben ön lehessen az első. Tudom, hogy ez nem igen szokás, de gyakorlati tapasztalatom szerint igen czélos, mert a tanítónőnek jelenléte által a gyülekező növendékek sok helytelenkedéstől megóvatnak. Ha megtörténhetik, a tanítónő üljön az ablakkal szembe; így az előadás alatt a tanuló kénytelen a tanítónő felé fordulni s figyelmét nem vonja el az utczai vagy udvari esemény. Az ablak befüggönyözését lehetőleg kerültem, mert mentől tisztább s egyneműbb az iskolai világosság, annál jótékonyabb a látás fejlődő idegeire. Bölcső-takaró, kalapfátyol, mind szemrontó találmányok. Az iskolás leányokat pedig még azért is jó megakadályozni a kitekintgetésben, hogy így önként hagyják el a leányok kis bűnét a kandiságot s nem a látás határt elfedő függöny tiltakozása következtében.

Vannak iskolák hol nem azért nincs jó haladás, mivel a tanító

vagy tanítónő nem érti a tanítást, vagy nincs elég készültsége, hanem többször nem érti azt, hogy mint szoktassa növendékeit a figyelmezésre. Pedig ez a főtényező a haladásra; a legszükségesebb arra, hogy rövid idő alatt sokat megértethessünk növendékeinkkel, akár egy, akár ötven hallgatója van előadásunknak.

Kérdezi ön, hogy mint lehet a növendéket szorgalmas tanulásra szoktatni?

E tekintetben egyszerű modorom az volt, hogy tanév elején rövid előadásban, hűn rajzolám a jól tanúló és hanyagul tanúló növendék képzelhető jövendőjét. Mindenkor onnan indúlva ki, hogy nekünk embereknek, kik a teremtő hasonlatosságára vagyunk alkotva, arra kell törekednünk, hogy lélekben legyünk hasonlók ahhoz, kinek képét viseljük. Nem mulasztám el, több példákban és alakokban bemutatni, hogy a jó erkölcsben nevelt ember minő hasznosan élhet magára és embertársaira nézve még akkor is, ha nem gazdag. Életből vett képekkel hasonlítám össze a tudatlanságból származó gonoszt, a műveltségből felvirúlható jókkal.

Miután a gyermekben ily módon a tanúlás tisztelését, a tanúlás ösztönét felébresztém, igyekeztem előadásaimat mentől gyermekszerűbbé, mentől kedvesebb csemegévé olvasztva vonzón adni elő, hogy az mindenekfelett érdekelje a serdülő leányt. Hazánk hősnőivel nem igen foglalkoztam, de igen azon nőkkel, kik filléreiket megosztják a tehetetlenekkel.

Midőn pedig már azon pontra jutott növendékeim valamelyike, hogy képes volt saját szavaival előadni azt a mit tanult, akkor felszólításomra felállással jelentkezék a felelésre: Ilyenkor figyelmeztetni szoktam őket, hogy csak az vállalkozzék, ki elég erőt érez a helyes előadásra és inkább ne jelentkezzenek, mint jelentkezvén, készületlenségüket árulják el. A jelentkezők a tanítónő jobbján álló padon foglalván helyet, versenyezve igyekeztek magukat mint igyekező tanulók bemutatni. Ezáltal meggyőződhettek a baloldalon maradtak, hogy nem lehetetlenséggel kell megküzdeniök és bátorságot merítve társaik példájából, mindig többen-többen ültek jobbomra és vidám kedélylyel s arczczal tettek eleget tanulói kötelességöknek. Mivel osztályom néha *negyven* növendékből állt, így a

tanítási óra alatt ennyi nem felelhetvén szóval, némelyike füzetébe jegyzé az előadandót, s így gyorsan meggyőzheték tanítójukat jól készültségükről és azon érzéssel hagyhatták el a tantermet, hogy mindegyikök jól végzé iskolai kötelességét. Én egyedül ezen érzést tartom valódi iskolai jutalomnak s az ezen érzést keblükben nem vihető tanulókat eléggé bünteti önelégedetlenségük. Tapasztalatom szerint, az ilyen eljárás elég ösztönző a szorgalomra.

Ilyen jól befejezett tanítási órák után soha sem mulasztám el tanítványaimat arra figyelmeztetni, hogy mily jótékony érzés az, ha minden iskolatárs egy fokon van a jóban, a haladásban s hogy mennyivel szebb ez, mint ha csak egy pár érdemli meg a jó tanulói czímet, vagy is az elsőbbséget.

A kézimunkai szorgalomra azzal szoktatám iskolai személyzetemet, hogy egész éven át jegyzőkönyvet vitettem a nőimunkákat tanító segédimmel a megkészített tárgyakról. A kézimunkák betűrendbe voltak bejegyezve. Még mindig birom ezen jegyzőkönyveket; 60—70 számú növendék megkészített, mint az előttem fekvő jegyzékek tanusítják, 600—900 darabot is, melyeknek főrésze komoly házi szükségletekre való varrományokból, kötésekből s horgolásokból állott.

A piperemüvekkel való foglalkozást nem igen pártoltam. Én polgári iskolai tanítónő lévén, szerettem növendékeimet házi teendőikre előkészíteni.

Véleményem szerint nekünk leánytanítóknak azon kell igyekeznünk, hogy növendékeink valamennyie képesítve legyen családja körében úgy betölteni tisztét, mintha mindig első lett volna tanítványi köteleségének teljesítésében. A leányra nézve nem az a czél, hogy iskolai hírt vívjon ki magának, hanem az, hogy már az iskolában begyakoroltassék kötelességének pontos teljesítésébe s így ivadéka ügyes tanítónőjévé, józan vezetőjévé képződjék.

Ha a nő nincs elkészitve a család, az élet fáradalmai hordozására, környezetének csak terhére válik. És jaj azon családoknak, kik az ily nő kormánya alá jutnak!

A leányt nem a szalonok számára, nem a társadalom piperéjévé kell nevelnünk, hanem valódi házi nővé, ki családja körében

találja valódi honát, ki női teendőit annyira érti, hogy az neki sem fáradalmat, sem unalmat nem szerez.

Visszatérve előadási modoromra, tapasztalásból tudom, hogy ezen mód oly sikeres, hogy alig van harmincz közül 2—4 növendék, ki nem érezvén magában elég előadási erőt, a bal oldalon kénytelen maradni.

Az ily növendék tanítói megróvás nélkül is eléggé büntetve van, és ha képes a tanulásra, igyekezetet ébreszt benne a jobboldalon ülő társak szorgalma; ha képtelen, vagy konok akaratú, méltólag van ideiglen büntetve benső érzése által, mely a leggyengébb korú leánygyermek keblében is föltámad, midőn a baloldali készületlenek közt kellett maradnia, s ez által önmagáról bevallania, hogy kötelességét nem tudá, vagy nem akará teljesíteni. Ha a tanítónő mondana fölötte itéletet, nem fájna az neki annyira, mint saját vallomása.

Mások vádja ellenében mindig tudunk mi emberek mentséget találni, de ha magunk vádoljuk magunkat, nincs más menekvés, mint a javulás. Így áll a gyermeknövendékkel is. S valjon a nevelésnek nem az e fő czélja, hogy használható egyéneket adjon a tártársadalomnak? Azon növendék ki magát kényszerül bevádolni társai előtt, bizonyosan igyekezni is fog, hogy ugyanazok előtt kitisztítsa magát.

A mely egyén már tanuló korában szokva van, hogy nem tanítói kedvezés szerez neki jó nevet, bizonyosan az életbe is átviszi azon lelki erőt, hogy nem a bókolók tömjénezésében lel gyönyört, hanem környülete szabta kötelességeinek hű teljesítésében.

Midőn növendékeimet ezen módon, mindig s mindennemű feladataik beszámolására elkészülve látám s meggyőződtem, hogy nem szószerint betanult, értelmetlen szavakból mondják csak el, a mit tanultak, hanem teljesen bírják és saját szavaikkal kivonatosan is el tudják mondani a szerzett ismeretet, személyes vezetésem alatt vittem őket az udvarra, vagy kertbe szórakozás, szellőzés végett, hol szerettem, ha páronként társalogva időztek — kiki kedvesebb társával. Ezen 10—15 perczig tartó szünetperczek alatt végzé el a növendék az ivást és más testi szükségeit. A zajos futkározást nem engedtem

meg e rövid szünetezés alatt; test és lélek zaklatása miatt kártékonynak tartám azt, melyből a tanterembe lépők alig tudnak rendes nyugalmukhoz térni. Havonként kétszer nagy sétákat tettünk a szabadban; ott aztán élvezhettek mindennemű társasjátékot, még a kedves cziczázást is . . .

A szünetperczek végezte után a tanterembe sereglett s elcsendesült növendékek előtt magam, vagy valamelyik segédtanító tartott előadást a következő napi leczkéből, még pedig könyv használata nélkül, de a növendék használatára adott kézikönyv tartalmát megközelítőleg, hogy az abból tanulás az előadás által könnyítve legyen.

Ha a történelemből magyaráztam, az események főhelyeit pl. Budát, Mohácsot, Szigetvárt, Rómát, Athént, Jeruzsálemet, Bizanczot, Karthágót, Belgrádot, Kenyérmezőt, Egert sat. a terem falán függő fali térképen mindig megmutatám, vagy mutattatám a vezértanítvány által, ki már előre volt utasítva a napi teendőre. A földrajz magyarázatakor, melyet szinte a térkép előtt tárgyaltam, hasonlóan tettem, ha oly ponthoz jutottunk, mely történeti nevezetességű. Így igyekeztem, különösen hazánk nevezetesebb helyeit tanítványaim emlékébe, lelkébe vésni, s így kegyeletet oltani kebleikbe múltunk nagyjai iránt.

Míg a nagyobbak ezen módon részesültek oktatásomban, a kisebbeket a segédtanítónő a másik teremben, olvasásban és írásban gyakorolá. Ha nem egy fokúak voltak, a kezdők a tanítónőtől balra, az előre haladottak tőle jobbra ültek. Ezen teremben is a tanítónőnek kellett elsőnek lennie, hogy az érkező gyermekek sem szóval, sem tettel, sem viseleti helytelen modorral egymásnak ne árthassanak.

Hogy zaj, keresés nélkül történhessék az iratás, irkák, palatáblák az iskolateremben álltak a vezérnövendékek gondja alatt; tentát is magam szolgáltattam, hogy mindig tiszta írást láthassak. Az iskolai rend által kivántam bennük kifejteni a házi rend szellemét.

Ezen iskolai rend behozatalát különösen azért alkalmaztam, mivel tanítói pályám kezdetén tapasztalnom kellett, hogy sok feledékeny s rendet nem ismerő leánykával van dolgom, kik iskolai sze-

reiket hon felejték, vagy sokszor használhatatlanokat hoztak, a mi miatt végzendőiket nem teljesítheték pontosan, csinosan.

Ime kedves pályatárs, röviden feljegyzem a mit jónak láttam alkalmazni tanítványaim oktatásakor. Ha okúlt belőle, a mit jónak talál, alkalmazza ön is.

Levele végén azt is kérdi, hogy a hibázókat, hanyagokat miként szoktam megfenyíteni?

Ezen kérdésre rövid lesz válaszom: Első teendőm volt tanítói pályamra léptemkor kimondani: *Sem jutalmazni, sem büntetni nem fogom növendékeimet.*

Előkelő miskolczi tanerők megütköztek ezen, kivihetetlenséget jósoltak, és ábrándozónak tartottak. Ha kivihetetlen leend — gondolám — akkor visszalépek oly pályáról, hol embert csak *jutalommal* vagy *fegyelemmel* lehet képezni. Én csupán *oktató* akarok lenni.

Segédeimnek és a bejáró tanítóknak szíves utasításúl adtam, hogy ha a növendék művelt figyelmeztetés után is hasztalanúl tölti a tanítási órán az időt, küldje vagy kisértesse azon terembe, hol én működöm, igérvén, hogy jobb útra térítendem a hibázót.

Az ily esetekben az előttem pirulva megjelenő hölgyecskét utasítám, hogy menjen magánszobámba s hogy várjon ott rám a tanítási óra bevégeztéig, melyet magánlátogatás miatt, mint tudták, soha sem hagyok félbe. Ezt oly nyugodtsággal mondtam a kényszerlátogatónak, hogy az a bűnösök szokásos dacza helyett, keservesen könnyezni kezdett. Mihelyt tehetém, bementem utána, mindig valamelyik jelesebb növendékemmel, hogy az tanú lehessen eljárásom felett, nehogy a kis bűnös más alakban adja elő a rendreutasítást.

Kérdéseim következtében maga bevallá, mi okon küldetett hozzám látogatóba. Huzódozva tett vallomást, de végre hibáját beismerve igéré, hogy ezután példás viseletével tanusítandja megtérését, és ajánlkozott bocsánatkérésre.

«Csak magadat sértéd meg, jó leányom és társaidat. Nem a tanítót, amazokat zavarád helytelen viseleteddel és gátolad az előadásban. A tanítótól én kérek bocsánatot helyetted, én, ki tartozik értetek felelős lenni.»

Nem történt ám az ilyen szelíd biráskodás sem egész símán, s találósnak kellett némelykor a házi ferde szoktatás által már rögzött természetűek irányában lennem. Például egyik igérni tudó, de javulni nem bíró hölgyecskének (10 éves volt) csínosan bepakolám az általa lefizetett évi *10 forintnyi tandíjat* s azzal az útasítással adám kezébe, hogy kézbesítse azt özvegy anyjának, tudatván vele, hogy én addig míg ő a javulás útjára nem lép, nem fogadhatok el évdíjat, de ingyen kötelességemnek tartom őt a jó útra vezérelni. Mert látja kedvesem, az orvos a test betegeit, mi tanítók a lélek betegeit gyógyítjuk, kötelességünk gyógyítani.

A kis lányra hatottak szavaim, rám borúlt, kért vegyem vissza az évdíjat, ne szomorítsam meg gyászoló özvegy mamáját.

Ilyen jelenetek meggyőztek engemet arról, hogy oktatva büntetni eredményesebb mint szigorúskodni.

Már ekkor lefordítám (szabadon) Herder ezen verseit:

A szigor csak makacscsá tesz,
Szivünk zord, elzáruló lesz,
S hol nem hódít a keménység,
Sziveket nyer a gyöngédség.

Tanulj ebből jó tanító:
Dobd el éles pálcádat;
Többet használ a nyájas szó,
Mint száz mérges arculat.

Ilyneműek voltak eljárásaim a hibázók irányában. De hadd jegyezzem ide még egy valódi vétkes fölötti biráskodásomat.

1847-ben egyik növendékem a kézimunka órán kitűnő szép tűtartót hozott magával, mely egy kis halalakú volt s valahányszor érintetett, farkát tartósan csóválta. Ez általános bámulat tárgya lett, s addig járt kézről kézre, hogy végre eltűnt. Növendékim többje (13—17 évesek voltak) szégyenlvén az esetet, kutatást indítványoztak, s ajánlkoztak zsebeik kifürkésztetésére.

Én tiltakoztam; borzadtam attól, hogy valamelyik zsebben megtaláltatnék, s a szegény kiváncsi örökre meg lenne bélyegezve.

Azt nem teszszük kedvesim — így szóltam — van annak megkerítésére más mód is. Kérem azon lányt, a ki kívánságának nem

állhatván ellent, elrejté a halacskát, hogy az holnap kilencz óráig épen oly ügyességgel, mint azt előttünk magához vevé, csempéssze a kályha vállára.

Ah! ah! ez nem jó leend, szólanak fel többen, így soha sem tudjuk meg, ki volt a sikkasztó, s *Karacs Teréz* * mindnyájunkat gyanuba vehet.

Csak arról akarok, és fogok meggyőzetni — válaszolám — hogy megtért az eltévedt leány. Én nem büntető birátok; javító tanítótok akarok lenni. Ha holnap a kitüzött időben a jelölt helyen találjuk az eltünt halat, akkor testvérileg foghattok egymással kezet, mert már akkor megtért társatokkal leend dolgotok. Örüljetek, ha soha sem tudjátok meg, ki volt a hibás.

A tűtartó a rendelt időben a kitűzött helyen találtatott meg. Előttem tíz év múlva fedezte fel a megtévedt növendék megtántorodását, tudatva velem, hogy őt gyöngéd eljárásom egész életére megjavítá. Már ekkor érdemes neje volt egy jeles férjnek.

Ilynemű büntetéseket helyeslek én tanítványok irányában. Egyaránt hibás fiút és lányt már fiatal korában megbélyegezni szigorú itéletek által.

Alkalmat veszek még itt följegyezni, hogy miképen itéltem egy oly növendéken felett, a ki egy, naponként mind dúsabban felburjánozó hibában leledzett.

Ezen betegséget: a *rangbüszkeséget* a hiú szülők oltják gyermekeikbe. Számtalanszor észleltem ezt, és igyekeztem gyökeresen orvosolni. Már az ilyen betegségek gyógyítását alig bírja a jó akaratú nevelő, mert a házi kör ellene munkál.

A véletlen úgy hozta magával, hogy miskolczi tanítóságom alatt *egy szabómester* s egy *honvédezredes leánya ültek egymás mellett.* A szabó leánya kérelmet nyújtott be, engedném meg neki, hogy helyét változtathassa, mivel az ezredes leánya őt mindig szabó kisasszonynak gúnyolja stb.

Kedélyesen így igazítám el az ügyet.

* Rendeletemnél fogva növendékim *Karacs Tereznek neveztek.* Őket én is vezeték nevükön szólítgattam. A rangos címezésekkel maig sem békültem ki, azaz tanítónő és növendék közt ennek nem látom helyét.

Mindketten rangimádók vagytok, te szégyenled, hogy atyád szabó, ő pedig büszke, hogy apja ezredes volt (hősileg halt meg Temesvárnál). Én birátok nem lehetek; pedig mindkettőtöket büntetni kellene, de tanácscsal szolgálok. Mutasd meg — szóltam az ezredes ivadékhoz — hogy nem rangbüszkeségből gúnyolódtál azzal, hogy az iskolából haza tértedkor hazáig kíséred szomszédodat. Így tenni illő a tanulótársaknak. Apáitok külön rangot foglalnak a társadalomban, de ti mindketten egyszerű tanulók vagytok. Meglehet egykor a szabólány ezredesné leend, az ezredes lány pedig szabóné. A növendék sereg jóizűn kaczagott. Az ezredes lány nemkülönben s karon ragadva szabó kisasszony szomszédját arczába mosolyogva mondá: *Haza kisérlek.*

És ezen derék, különböző rangú lányok hű barátnők lettek ezentúl. Egy világhírű férfi unokanövére az ezredes leány, azért nem jegyzem ide nevét. Nem karddal, hanem ecsetével jegyzé nevét a történelem lapjaira.

Ilyneműleg törekedtem a leendő nőt, anyát, polgárnőt gyakorlatilag betanítani arra, hogy majdan házakörében hasonló józansággal tudjon kormányozni, s illetőleg gyermekeit az iskolai pályára elkészíteni. A zsarnoki kormány sem országokat sem családokat nem tehet boldoggá.

Kedves pályatársnő! ime nehány sornyi jegyzet tanítónői eljárásomból, ha talál közte alkalmazhatót, örülni fogok rajta.

Karacs Teréz.

A TERMÉSZETRAJZ A FELSŐBB LEÁNYISKOLÁBAN.

«Kelj föl, menj ki a mezőre, és ott szólok teveled;
és a mezőn az Úr dicsősége áll vala.»

Szentirás.

I.

Igaz, hogy kötetekből nem okulunk annyit, mint azon pár óra alatt, melyet fogékony lélekkel, figyelő elmével a természetben töltöttünk el. Az a pezsgő élet, az az elevenség a legkomorabb, — tán a magával meghasonlott kedélyt is elragadja és gyönyörrel tölti el! S mint Tompa mondja: ott megértjük a hajdankor iróinak elragadtatását, kik a természet szépségeit magasztalván, így kiáltanak föl: «a halmok szöknek, mint a bárányok, s a mezőknek fái kézzel tapsolnak».

De — kérdem — vajjon minden ember egyenlő gyönyörűséggel élvezi-e a természetet? Van-e érzéke mindenkinek ahoz, hogy annak különféle mozzanatait, — sokszor látszólagosan rejtett szépségeit észre vegye? Van-e elég fogékonysága ahoz, hogy a természet örök törvényeit fölismerje és okuljon azokból?

Nagy költők, nagy művészek ellesik a természet igaz, örök szépségeit; úgyszólva velök születik az az érzék, mely figyel, lát és okul s mely alkotásaikból is híven visszatükrözik.

A legszebb allegoriák nagy része az állat- és növényvilágból meríti tárgyát, illetőleg azt a képet, mely alá rejti a költő czélzatát. (A «Virágregék», «A gólya», «A madár fiaihoz»). S azok a hangulatkeltő kedves költemények, a melyek oly édes összhangot teremtenek lelkünkben, nem kölcsönzik-e igen sokszor alaphangjukat épen e két világból?

«Együtt kelek föl az énekes madárral
Járok a mezőben, az illatos réten;
A szálas vetések csendes szűk utczáin
Hűs reggeli szellők találkoznak vélem.

Csergő patakoknak sűrű bokra közül
Nézem a gerliczét s a vadgalambokat,
Aztán bejárom a meredek hegyoldalt,
A csendes erdőtáj hűs árnyékban fogad.» stb.

Tompa M. (Falusi órák).

A kezdő szakaszok teremtik meg az egész idillen keresztül vonuló alaphangot, mely elringatja lelkünket a költő nyugodt, békés világába. Ime Petőfinél: *A gólya.* Milyen szépen betetőzik e költeményt a gólyamadár keltette gondolatok:

«... Lovamról leszálltam, gyepre heveredtem,
Egy futó pillanat
A tóra mellettem, s benne kit látok meg?
Gólya barátomat.
Oda is elkisért. Együtt ábrándoztunk
A puszta legmélyén
Ő a viz fenekét, én a délibábot
Hosszasan szemlélvén.
Igy töltöttem vele gyermekségemet és
Ifjuságom javát;
Azért kedvelem, bár se tolla nem ragyog,
Se szép hangot nem ád.
Mostan is kedvelem és úgy tekintem én
A gólyamadarat,
Mint egyetlen valót, mely egy átálmodott
Szebb korból fönmaradt.
Megérkezésedet most is minden
Esztendőben várom,
S kivánok szerencsés útat, ha távozol,
Legrégibb barátom.»

S hogy kiegészíti a Tisza vidékének képét e hangulatteljes szakasz:

«Semmi zaj. Az ünnepélyes csendbe
Egy madár csak néha füttyentett be;
Nagy távolban a malom zúgása
Csak olyan volt, mint szunyog dongása.»

Petőfi (A Tisza).

Vagy Arany János páratlan szépségű idillje: *A családi kör* azzal kezdi, hogy egy sor képet varázsol elénk a nyári alkonyt jellemző növények s még inkább állatok világából; s oly hűséggel, oly éles

megfigyelő tehetséggel, hogy a legkritikusabb természettudós sem találhat hibát megfigyeléseiben; s oly költői felfogással, hogy a legkényesebb szalonhölgy vagy állatgyűlölő sem veszi észre, hogy minő «megvetett kis lényekről» van szó.

«Este van, este van, kiki nyugalomba!
Feketén bólingat az eperfa tombja;
Zúg az éji bogár, neki megy a falnak,
Nagyot koppan akkor, azután elhallgat.
Mintha lába kelne valamennyi rögnek
Lomha földi békák szanaszét görögnek,
Csapong a denevér, az ereszt sodorván,
Rikoltoz a bagoly csonka régi tornyán.»

Így varázsolja Vörösmarty *A két szomszéd vár*ban a Ság mezejére alkony táján az olvasót:

«... Csendes lőn mélyen az alkony,
És kijövének az alkony szeretői. Csapongva
S földet korholgatva röpült a fecske magányos
Andalgásaiban, s eleségül gyenge fiainak
Kis férgekre, s fűben pihenő bogarakra vadászott.
Megrémülve buvék, hallván a dulakodó vészt,
Zöld kapujánál ült immár a kis tücsök és víg
Társaival vigan feleselt egyhangu dalokban.
Hallott a dongó buta kóborlása is, a mint
Meg-megütődve rideg hangját elszegte koronként,
S lomha nehéz szárnyon szomorú zúgással odább kelt.
Messze pedig, hol völgyeiben maradozva foly a Sár,
S késő habjai közt resten nyujtózik az omboly,
Bús panaszát az uszók négylábú serge zokogta,
S a vizek országát idegen hangokkal ijesztvén,
A bikatorku bölöm durván felbőge; csak embert
Nem látott e táj.» . . . . . .

Néha csak egy egyszerű emlék — egy hasonlat az, mely a növény- vagy állatvilágra utal — és ez emlék, e hasonlat is úgy kiegészíti a képet, a hangulatot:

«Rég volt igaz, midőn e jegenyék
Árnyékain utószor pihenék,

Fejem fölött, mig őszi légen át
Vándor daruid V betűje szállt.»

Petőfi (Hazámban).

Vagy ime Arany örökszép *Toldi*jából egy örökké szép hasonlat:

Mint a himszarvas, kit vadász sérte nyillal,
Fut sötét erdőbe sajgó fájdalmival,
Fut hideg forrásnak enyhitő vizére,
És ezerjófüvet tépni a sebére;
Jaj! de a forrásnak kiszáradt az ágya,
Az ezerjófüvet irul sem találja,
Minden ág megtépte, tüske megszaggatta,
Ugy hogy még aléltabb most az isten-adta:
Ugy bolyonga Miklós. Nyakán ült a búja,
Oldalát kikezdte annak sarkantyúja,
S mint bezárt paripa, mely fölött az ól ég,
Szive a mellében akkép hánykolódék.»

Igy csak azok irhatnak, a kik szeretettel és nem megvetéssel nézik a természetet; s annak legparányibb lényeiben is a *nagy alkotó művét* látják! A kik társalogni tudnak a természettel, s figyelemmel kisérik annak életét.

De ezer meg ezer ember *ép érzékei* daczára vakon és siketen barangol be erdőt, mezőt, halmot, völgyet; előtte mindent az érzéketlenség és tudatlanság egyhangú, sűrű fátyola föd.

Lelki tehetségeink közől különösen kettő van arra hivatva, hogy általuk ismeretet szerezzünk és gyönyört élvezzünk a természetben. Ezek: a *figyelem* és a *vizsgálódás*.

De vajjon, ha a nevelés semmi gondot sem fordít e tehetségekre, fejlődnek-e azok, és lesznek-e szellemünk hasznavehető eszközei? E tehetségek elhanyagolásának eredménye: a *felületesség* és *szórakozottság*, az *egyoldalusság*, *közöny* s az ezekből kifolyó *beteges unatkozás*.

Iskoláink tantárgyai közül a *természetrajz* egyike azoknak, mely e tehetségek fejlődését, képzését illetőleg igen sokat tehet.

Kisértsük meg röviden bebizonyítani ezen állítást. Vizsgáljuk meg: *miért* és *miként* teheti azt a természetrajz, *minő eszközökkel* rendelkezik e nagyon fontos czél elérésére?

Tavasz van! Itt-ott még egy fehér folt emlékeztet a lezajlott télre. Az erdő lombtalan, s lakói, az énekes madarak, csak most vannak utban szép hazájuk felé. De a sáfrány kidugta már lilaszin fejecskéjét; s a hóvirág is ott bólingat hófehér fejével a leveletlen mogyorócserje alján.

Mily korán kibujtak a védő takaró alól! De mikép, mi okból? Hisz oly hűvös szél rázza még azokat a száraz ágakat! — épen ezért ki nem vezethetjük még növendékeinket a szabadba, de kiváncsiságukat, illetve érdeklődésüket a tanteremben is kielégíthetjük. Már tudják ők, hogy a növények is, mint az állatok, szerves élő lények, hogy növekednek és fejlődnek. Azt is megértik hamar, hogy télen a hólepel alatt szünetel a fejlődés. Amint azonban a meleg magasabb fokra emelkedik, s a hó elolvad, ismét megkezdődik az életműködés. Egyesek, mint például a *sáfrány* és *hóvirág* már a hideg hótakaró alatt megkezdik ezt. A növény fejlődése, növekedése következtében aztán meleg keletkezik; ez a meleg olvasztja meg a fölötte elterülő már vékony hóréteget, s az így támadt nyíláson kidugja a kis virág szép fejecskéjét, hogy ő üdvözölje kedves mosolyával először a tavaszt! — Ezután figyelmessé teszszük a gyermeket a hagymára, lepelre, porzóra, termőre, a levelekre és gyümölcsre, valamint arra is, hogy miért szintelenek a földalatti részek, s mi okozza a föld fölöttiek kedves színét . . . Nem érdekes s a mellett a gyermek *fürkésző, kutató tehetségét* fejlesztő eljárás-e ez? Nem költ-e lelkében érdeklődést a természet iránt?

Vagy vizsgáltassuk meg velök a bab- avagy borsószemen a *csira szerkezetét*! Minő meglepő élet tárul itt a vizsgálódó gyermek lelke elé! A növény léte hajnalán! S ha megtudja az a gyermek a sziklevél szerepét, a csiratengely és gyököcske jövőjét, nem nyujt-e mindez dús táplálékot tudásvágyának? Nem gazdagítja-e látáskörét?

Vagy tekintsünk egy górcsőbe. Minő élet, minő mozgás van ott! Mik ezek? — kérdik. Állatok, Infusoriák, melyeknek teste egyetlen sejtből áll. S ha a tanulás folyamában megismeri a tanuló a sejt szerkezetét, ha meggyőződik arról, hogy sejtekből épül föl az erős tölgy és a gyönge fűszál, az egész állati és emberi test; ha megtanulja, hogy az a szerves világ alapja, az a sejt, mely aránylag oly

egyszerű, s mégis oly fontos élettünemenyek székhelye: nemde egy új világ tárul föl lelke előtt?! Egy új eszmekör ad táplálékot szellemének? S minden eszmekör, mely a lélek látáskörét bővíti, egyszersmind tisztázza a fogalmakat *és ellenszere a korlátolt elfogultságnak.*

Vagy vizsgáljuk: minő befolyással van az állat- és növényalakok végtelen változatossága?

Már a mérsékelt öv víg éneklői, komoly ragadozó madarai, a vízi madarak tömérdek sokasága; az erdők szelid őze, büszke szarvasa, a virágok tarka lepkéi: a természet kimeríthetlen gazdagságáról tanuskodnak. Annál inkább a tropikus vidék, a hol az ékkövek ragyogásával vetélkedő kolibrik lebegnek virágról-virágra; csodás szinpompájú paradicsommadarak rejtőznek a nap heve ellen a fák sűrű lombjai közé; a bambuszok közől tigrisek leselkednek prédájukra; s a pusztákon a hosszú nyaku zsiráfok legelnek békés szelidséggel a mimosa-bokrokon. Itt nyargal alig elképzelhető sebességgel a strucz, mely a sivatag egyik csodája; teve a madarak közt; madár, mely lábaival repül és szárnyaival evez. Szárnyas zsiráf, mely az araboknak uj meg uj anyagot ad különféle mesék föltalálására.

Itt szökelnek a könnyű zergék, a sivatag naptól ragyogó szikláin. — S mi csodásabb, mint a tropikus tenger virágállataival, a világító madarak és csigák, kagylók, fejlábú állatok csodás világításával. — És a jég hazája tán kihalt? E fagyos régiók hófödte rónái nem ringatnak ugyan ért kalászokat: de itt él a gyorslábú rénszarvas. Itt uszkálnak a tenger óriásai, a bálnák; itt sütkéreznek egy-egy napsütötte jégtáblán az értelmes tekintetű rozmárok és fókák: a grönlandi eszkimó életfentartói.

És a növényország! Minő változatos képpel jelenik meg az is a gyermek lelke előtt! A hóvirágtól a bérczek fenyveséig. A vízfonáltól a színekben pompázó orchidæákig és rózsáig minő változatosság! Minő gazdagság!

És a szellem, kérdem ismét, érintetlenül maradna e dús változatosság láttára? Ez óriási kaleidoscop, melyben minden pillanattal új meg új jelenség bilincseli le figyelmünket: nem élénkíti-e a tanuló *kedélyvilágát?* Nem élesíti-e a gyermek *megfigyelő tehetségét?* Nem edzi-e az emlékezetet? Nem világosít-e föl azon fontos törvény igaz-

ságáról, hogy mindezen lények: a tenger óriásaitól a csupán plasmából álló rhisopodáig; California és Ausztrália növényóriásaitól az egysejtű moszatig: azon végtelen terjedelmű fogalom kiegészítésére szolgálnak, melyet természetnek nevezünk. Mert a nagy költő és természettudós szavai szerint: «Minden teremtés egy hangjegy azon nagy dallamban, melyet egészében kell tanulmányozni: egyenként csak megannyi holt betű!» (Goethe). És kit ne ragadna bámulatra az állatok műösztöne! A méh munkálkodásáról már köteteket irtak; a költők megénekelték: s mégis minden természetbarát minden új tavaszra új érdekkel várja virágos kertjének e szorgalmas, kedves vendégét. És nézzük a hangyák bámulatos műgonddal épített birodalmát! Minő jövés-menés van ott! Egy csoport élelmiszereket szállít; egy másik forgácsokat czipel, melyeket az állam ügyes ácsai gerendáknak használnak föl a kamrák és folyosók erősítésére. És ha távol tőlünk Afrika forró vidékeit keressük föl, ott a termeszek épületei töltenek el bámulattal. Vagy nem csodálatraméltók-e a madarak építményei? Ott függ a mocsár fölött alig hozzáférhető helyen egy tojásdad zacskó-alakú fészek a lehajló fűzágon. Mennyi szorgalom, mennyi kitartás kellett ahhoz, míg a kis czinke azt a sok fűszálat s a fák terméseinek pamutszálait összeszedte s annyi gonddal csinos lakássá fonta!

Itt a fecskét látjuk, a mint hirtelen fölkapja rövid csőrével a sárdarabot és elrepül vele, hogy hajlékot építsen magzatai számára. De fecskénk ázsiai rokona, a salangana, már sokkal féltékenyebb fészkére. A tengerbe nyúló sziklák hozzáférhetlen ormain s a sziklarepedésekben üti föl tanyáját. — És mit szóljunk az afrikai szövő madarak építményéhez? Függő város az, mely távolról emberi lakáshoz hasonlít.

Még az emlősök közt is vannak építő mesterek. A mókus fákra építi lakását, mint a madár. A vakond a föld alatt remekel. A hód folyók, tavak partján épít olyan kunyhót, mely évekig ellenáll a víz romboló erejének! Valóban csodálatra méltó az a kitartó szorgalom, melyet az állatok a létérti küzdelemben kifejtenek!

A tanuló önkénytelenül érzi, látja, hogy a szorgalom és kitartás csekély erővel is nagy munkát végezhet!

Vagy tekintsük az élő lények *szervezetét! Szemlélet* és *összehasonlítás* útján meggyőződik végre a tanuló azon törvény igazságáról, hogy a szervezetek közt a legcsodásabb, de egyszersmind a legtermészetesebb összefüggés létezik. — Ime: a hal uszói, melyekkel például a tinhal egy pár hét alatt körülutazhatná a világot; a madár szárnyai, melyekkel az oceán albatroszai a viharokkal daczolnak; és az emberi kéz, melynek ujjai alatt nyernek megtestesülést a művész fantaziái: mindezen szervek ugyanazon alapterv, ugyanazon szervezeti törvény szerint vannak alkotva!

Összehasonlítás útján győződik meg a növendék arról is, hogy az oly nagyon különbözőknek látszó szervek, a milyen például az emlős és madár tüdője, a halak, rákok, cephalopodák kopoltyúja, a rovarok légcsövei, a növényvilág levelei; más szempontból: az emlős és madár szíve, a lepke hátedénye: *mind ugyanazon élettani czélnak felelnek meg!*

Vagy: kérdezzük, mi czélja van a gerinczesek belvázának a bogár vagy rák külvázának — a növényi sejtekben lerakodott cellulosenak? A tanuló maga rájön, hogy mindezen szervek hasonló czélnak felelnek meg.

Vagy tekintsük a parlagi rózsát és a centifoliát, amannak porzói, ennek szirmai, az egres és akácz szúró tövise, mely sebet ejt, az agave nedvdús levele, mely sebet gyógyít, egészen homolog szervek: csak más a külső, más a czél. Ott az equisetum (surló) egy sejtű sporája; itt a szil- vagy juharfa szárnyas magvai, mily különböző szerkezetűek, végczéljuk mégis egy: a növényvilág szaporítása. S milyen meglepetve érzi magát a tanuló, midőn látja a növényország állatként ide-oda mozgó alakjait: a diatomeakat vagy volvoxokat; s az állatország virágalakjait: a korállokat, aktineakat, melyek a tenger szikláihoz tapadnak és tapogatóik a virágszirmokhoz hasonló kék, vörös vagy tejfehér színben pompáznak! Mily meglepő ellentét; s mily különös hasonlatosság! A növendék meglepetve látja, hogy ott a növényország közeledik az állatországhoz; itt az állatország lép föl a növény sajátságaival!

És ha a tanítás folyamában mindenütt az összehasonlítás elvét követjük: ekkor fogja csak a *közvetlen szemlélet* párosulva az össze-

hasonlító tanítással eloszlatni azon tudatlanság okozta sötétséget, mely a természet örök szépségeit, örök törvényeit az ember lelki szemei elől elfödi.

E módszer eredményezi aztán, hogy az ember már korán megszokja szeretettel, vonzalommal nézni a természetet; érdeklődik a teremtett lények iránt.

E szokás később természetté válik. Összehasonlításait tovább fűzi; úgy hogy a természetről nyert fogalmai, képzetei mindinkább tisztulnak. Itélő és következtető tehetsége gyarapodik, élesedik. Ő nem csak *hall*, hanem *ért* is, nemcsak *néz*, hanem *lát* is!

Brehm Alfréd a Sahara homoksivatagjáról is azt állítja, hogy az «szegény, de nem kihalt. A kinek nincs ép érzéke, látó szeme, fogékony szíve: annak a sivatag élettelen, kihalt; de a ki nyilt szemekkel, figyelő elmével utazik rajta keresztül, az sokat, igen sokat lát!» Ha ezt állítja Brehm a sivatagról, mit mondjunk akkor madárhangtól csengő lombos erdeinkre, tarka, virágos mezőinkre? Bizony pedig itt is csak azt mondhatjuk: «látó szem, ép érzék, fogékony szív.» Csak a gyakorlott tehetség tud a sorok közt olvasni. Csak az fogja föl igazán a nagy mindenség szépségeit; a lények végtelen összefüggését.

Az ily irányban fejlődött lélek törekvései mentek lesznek a korlátolt kicsinyeskedéstől. Neki tápot nem a hiuság, gúny, rágalmazás nyujtanak; nemesebb táplálékot nyujt számára a természet. Föl-emelkedik azon álláspontra, melyen így szól Castelarral: «Mindnyájan érezzük, hogy a mindenség kiegészítő részei vagyunk. Ismerjük a szoros kapcsot, mely a természet s a lélek közt létezik. Ásványok képezik csontvázunk alapját. Vas kering ereinkben, az színezi vérünket. Az emberi testet szemlélve látjuk legjobban annak összeköttetését és összhangzatát a növényekkel. Minden élő lénynek van physikai, vegyészeti, élettani rokonsága az emberi testtel, mely azoknak összefoglalását, koronáját és kiegészítését képezi. Mindenütt érezzük, hogy egyek vagyunk a nagy mindenséggel. A végtelenségben elvesző távoli csillaggal ép úgy, mint a kis virágocskával, melyet lábainkkal taposunk.»

Ezek szerint nem volna hát a természetrajz csak az emlékeze-

tet terhelő anyaghalmaz, mint ezt sokan hiszik, hanem oly ismeret, mely a szellem különböző tehetségeit fejleszti. Fölkelti a kutató, fürkésző észt. Elősegíti az értelmet az egészséges itéletek alkotásában. Segédeszköze a babonák és előitéletek kiirtásának. Részvétet, érdeklődést kelt a természet iránt. Szorgalomra buzdít, látva az állatok fáradhatlan szorgalmát, S a míg az ember elméje azon kapcsot keresi, mely közte és a természet, a mindenség között létezik: lelke mindinkább emelkedik, érzelmei tisztulnak, nemesednek és így mind inkább és inkább megközelíti azon emberi ideált, mely felé törekednie kell.

II.

Már most lássuk, vajjon a felsőbb leányiskola tanterve lehetségessé teszi-e, elérnünk azt a czélt, a melyet a természetrajz tanításával el kell érnünk? Mit tesz arra nézve, hogy a felsőbb leányiskola növendéke megszeresse a természetet, figyelő elmével, érdeklődő lélekkel kisérje a növény- és állatország életét, s ne tartozzék azon szerencsétlen divatbábok közé, a kik előtt a szabad természet egy nagy zerus vagy még annál is rosszabb, kik közönnyel tépik és taposssák az egyszerű mezei virágot, mert nem kertésznevelte drága disznövény, s ijedten sikoltanak föl vagy épen elájulással fenyegetnek egy ártatlan pók, rovar vagy rovarálcza láttára; mert csaknem «a művelt hanghoz» tartozik napjainkban félni «a bogártól» s utálni az «ilyen, nem tudni miért teremtett» lényeket?

Mit tesz tehát tervünk arra nézve, hogy kiirtsa ez ellenszenvet keltő fogásokat; ezen affektált *idegességet* (legalább így szokták nevezni az effélét, a helyett, hogy a maga nevén neveznék), mely utoljára csakugyan második természetté fajul, a mi semmi esetre sem mutat józan itélő tehetségre, s komoly, érett gondolkozásra.

Ámde lássuk tantervünket:

II. osztály. Állattan. Az őszi és teli hónapokban. Emlős állatok, s a madarak élete és szerveinek leirása — a legjellemzőbb egyedek ismertetése.

Tavaszkor. A növények szerkezete általános vonásokban. A virágos növények testének tagolása lehetőleg élő példányokon.

III. osztály. Állattan. Az őszi és téli hónapokban: hüllők, két életűek,

halak, bogarak, lepkék, hártyás szárnyúak, pókok, rákok, férgek, gasteropodák stb. Minden osztályból a főképviselők iratnak le.

Növénytan: a tavaszi hónapokban a növények életfolyamata fővonalakban. Az ezen s az előző osztályban megismertetett növények csoportosítása.

Figyelembe veendők a közönséges fák, az ipari, gazdasági s különösen a háztartás körében előforduló növények.

Az egész tárgyat, tehát *állat- és növénytant* összevéve *két osztályba zsufolja, heti két órával.* S minő homályos a mellett az egész terv! Az ember majd azt vélné, hogy *inductiv-* majd, hogy *deductiv-módszert* követel *e terv;* de tisztába jönni vele, teljességgel lehetetlen. Mindenki úgy magyarázhatja, amint neki tetszik. És mit értsünk a *stb.* alatt? Értsük alatta: a cephalopodák s kagylók osztályát? A tüskebőrűek, tömlős állatok és ősállatok typusát?

Uram Isten! Miféle vázzá törpül ilyen beosztás mellett ez a tárgy! Szinte hallom zörögni a csontjait. «Nem kell *száraz rendszertant* előadni» — mondják erre. Nagyon természetes. Nem is felsőbb leányiskolába való a «száraz rendszertan.» Ámde, hogy áttekintést szerezzenek s a tanultakat legalább megfelelő csoportokba tudják foglalni: az föltétlenül szükséges; különben rendezetlen anyaghalmaz az egész ismeretök.

A második osztály tananyaga még elvégezhető heti két órán; *a III-ik osztály* számára *annyi* és *oly sokféle tárgy van előírva a természetrajzból, hogy felületes áttekintést szerezni is nehéz a sok mindenről; alapos ismeretet szerezni pedig teljes lehetetlen!*

Tegyük föl, hogy februáriusig csak állattant tanítunk és február márczius, áprilisban növénytant, mert májusban és juniusban ismételni kell (sőt elébb meg kellene kezdeni az ismétlést). Két órát számítva hetenként és leszámítva a szüneteket, jut az 5 hónapra körülbelül *35 óra!* Ha már a legjellemzőbb példányokat vesszük is föl, még sem lehetséges azon az állat-región keresztül haladni. Ime, a hüllők közül tanítsunk csak négy jellegző állatról, mindenikre egy-egy órát számítva, (gyík, sikló, vipera, teknősbéka). A *kétéltűek* közől: kecskebéka, szalamandra. A halak közől is csak négy példányról: potyka, sügér, tok, czápa. Egy óra szükséges az összefoglaláshoz. Ez már 11 óra. Az izeltlábuak köréből vegyünk föl csak 6 pél-

dányt a bogarak, 4 példányt a lepkék, 3 példányt a hártyás szárnyúak, 1 példányt a legyek, 1 példányt az egyenes szárnyúak rendjéből. Vegyünk föl tovább 1 példányt a pókok, egyet a rákok osztályából. (Minden typikus példány mellett bemutatva annak legközelebbi rokonait). Ez már több, mint 30 óra,* mert az osztályok összehasonlítására és összefoglalására is kell számítanunk egy-egy órát! S hol van még a csigák és kagylók, a cephalopodák osztálya; a férgek, tüskebőrüek, tömlős állatok és ősállatok köre? — Tehát e hosszadalmas elősorolásból is kitűnik, hogy ezt a terjedelmes anyagot egy év — illetőleg: 35 óra alatt lehetetlenség megtanítni, *felületesség, lelkiismeretlenség*, vagy a növendékek *agyonkínzása* nélkül.

Hátra van még a növénytan. Ezt a növény-élettannal kezdi a tanterv (a III. osztályban!) De miféle alapra fektessük e nehéz részét a növénytannak? Bármennyire akarnók azt «fővonalakban» tanítni: az a kevés ismeret nem elég hozzá, a mit 20—24 óra alatt nyerhettek a II. osztályban. De nem tekintve ezt, fizikai lehetetlenség: 2—3 hónap alatt elvégezni alaposan a növények *élettanát;* tanítni valamit a *leíró növénytanból* és végre csoportosítani a két osztályban tanult növényeket, más szóval *rendszertant is tanítani*, heti két órával, tehát *összesen 20—24 óra alatt!*

Hogy az állattannal oly mostohán bánik el a tanterv, az kimagyarázható még abból, hogy a *téves közvéleménytől* is hallunk gyakran ilyen nyilatkozatokat: «Minek való a leánygyermeknek állatokról tanúlni, nem lesz abból doktor, sem tudós» vagy más ilyen bölcs megjegyzést. De a *növénytant* még a közvélemény is olyan tárgynak tekinti, mely nagyon is oda illő a *leányiskolába!*

És a tanterv, oly zavaros, úgy össze-vissza halmoz mindent (különösen a III. osztályban),** hogy annak alapján, teljes, tiszta képet alkotni a felsőbb leányiskolában tanítandó növénytanról bizony nem lehet! És ennek főoka, hogy a nevezett osztályban: *nagyon*

* Pedig nem is említettem a reczés szárnyú és csőrös rovarok rendjét. Noha nagy szerep jutott, különösen az *utóbbiaknak*, a természet háztartásában. De a tanterv sem említi e rovarokat.

** Pedig ezt az osztályt terheli meg a terv földrajzi anyaggal is oly nagyon, mint azt már régebben kifejtém e folyóiratban.

rövid idő alatt a hihetetlenségig *sokat akar végezni!* Nem mesével van pedig dolgunk, melynél azt mondhassuk: «hip! hop! ott legyek hol akarok!» A természettudományokban csak lassankint és folytonos vizsgálódás meg szemlélődés között lehet tovább haladni.

De bármiként tekintsük is a természetrajzi tárgy beosztását, ezen okvetlenül változtatni kell. A változtatást úgy gondolom kivihetőnek, hogy kezdjük el a természetrajzot már az I. osztályban; s ott heti két órával tanítsuk meg azt az anyagot, mely jelenleg a II. osztályba van téve. Igaz, hogy heti 28 óra helyett, erre is, mint a többi osztalyra 30 óra esnék, de inkább legyen itt valamivel több tanóra, mintsem a III. osztály annyira meg legyen terhelve tananyaggal; mert a jelzett változtatás esetén, azon anyagot, melyet jelenleg csak a III. osztálynak kell elvégeznie, a *II. és III. osztályra* lehetne beosztani.

Végül itt is azt mondhatom, a mit a földrajz tantervére vonatkozó észrevételeim alkalmával kifejeztem, hogy ajánlatomat nem tartom csalhatatlannak; fölszólalásommal csak rá akarok mutatni a természetrajz tantervének hibáira, azon óhajtással, hogy *jövőre* egy *jobb, átgondoltabb* terv alapján több sikerrel taníthassuk e szép tárgyat. És talán-talán, ha valódi sikerrel taníthatunk, elérjük azt az igazi nagy, nem remélt eredményt is, hogy a nők előkelő világa megszeretvén őszinte szívből a természetet, meggyűlöli azt a bűnös divatot, mely a legszebb, a leghasznosabb madarak millióival tölti meg a pipere-üzleteket, hogy kielégítse a divatvilág bűnös hiúságát! Úgy hogy egyes fajok már a kipusztulás felé közelednek. Igazán szomorú, hogy épen nők legyenek a természet e szép lényeinek kiirtói. (Azt mondják erre, hogy nem a nők ölik meg az ilyen czélra használt madarakat! Közvetlenül nem; de közvetve igen. Ha ők nem viselik, a pipereárus nem tartja s ha ez nem tartja: senki sem fogja összefogdosni és megölni szegénykéket.)

De ők tán nem is tehetnek róla. Ki tanította meg arra, hogy mily kárt okoznak ez által a természet háztartásában. Ki ültetett gyöngédséget szívökbe a termeszet iránt. Azt a gyöngédséget, mely a madarat kimélni és szeretni tudja, de arra nem vinné rá a lélek,

hogy hiuságának föláldozza? Azt a gyöngédséget, melyet a költő érez, midőn énekli:

Szerelemnek, boldogságnak
Csendes kis tanyája!
Hogy elbujtál a bokornak
Ernyős zugolyába!
Jobb is itt, mint a nagy magasban!
Vész van ott, — s az ágrul
Hamarabb hull őszszel a lomb,
Hamarabb lesárgul.
Kél, fut a nap, s rejtekedbe
Nem lövel be fénye:
Minek is? a boldogságnak
Nincs szüksége fényre. stb.

Tompa M. (Madárfészek).

Vagy a midőn Hugó Viktor így szól lelkesülve:

«Menj a templomba estimára,
De a midőn oda bemész:
Ne csak a ragyogó oltárra,
E kis madárfészekre nézz.
A roppant templomok mi szépek!
Legmagasbak az ég után;
De egy parányi fecskefészek:
Az isten háza igazán!»

(Madárfészek a templomban).

(Kolozsvár.) BINDER LAURA.

A FRANCZIA LEÁNYISKOLÁKRÓL.*

A részletes tantervből legtanulságosabbnak tartom megismertetni t. olvasóimat azzal a gonddal és szeretettel, melylyel a francziák anyanyelvük iránt viseltetnek.

A franczia nyelv és irodalom az egész oktatásnak alapja. Ez már az órák számviszonyából is kitünik, mert az anyanyelv az egész oktatási időnek körülbelül egy negyedét teszi. Az első év a hangos olvasáson kívül, mely a franczia iskolákban igen előkelő helyet foglal el, a grammatika elemeire szorítkozik; azonban tisztán az induktiv módszer követésével. Igen kedveltek a szóképzésgyakorlatok: főnevek képzése igékből és melléknevekből és viszont; összetett szók; kis mondatok képzése a megbeszélt szóalakok alkalmazásával; szócsaládok összeállítása. Fogalmazás-gyakorlatokul leginkább kis elbeszéléseket használnak, melyeket a tanítónő előbb az iskolában elmond és melyeket a gyermekek már ott szóval ismételnek.

Wychgram megvizsgálta a párisi Lycée Fénélon-nak és más iskoláknak föladatait s kénytelen megvallani, hogy a franczia ifjúság sokkal szabatosabban, több ízléssel s helyesebb csoportosítással tudja gondolatait kifejezni, mint a német.

A második iskolaév folytatása és bővítése az elsőnek; az alaktanhoz sorakozik a mondattan, majd meg a szinonimákra térnek át. A tanítónő induktiv módon föltaláltatja a szinonimák fogalmi külömbségét, a tanulók pedig rövid mondatokat alkotnak, melyekben a szinonimák külömböző jelentései föl vannak tüntetve. Ilyen gyakorlatokhoz, melyek a logikai gondolkodást és a nyelvérzéket nagy mértékben élesítik, járulnak még etimologiai magyarázatok is,

* A megelőző közleményeket l. folyóiratunk III. füzetében a 130—137. lapon és a IV. füzetben a 165—172. lapon.

melyek a történeti nyelvtudomány eredményeiből bevisznek az iskolába annyit, a mennyit a gyermekek könnyen fölfoghatnak s a mi mégis egy kis betenkintést enged a nyelv életébe s történelmi fejlődésébe. Példáúl ha a többes rag kerül tárgyalásra s a gyermek csodálkozik rajta, vajjon az ábéczé minden hangja közül miért ruházták épen a *s*-re a többes szám kifejezőjének szerepét, megtudja tanítójától, hogy a franczia nyelv ezt a többes szám jelölő *s*-t örökségben kapta a latin nyelvtől s így minden esetre érdekesebb fölvilágosítást kap, mintha egyszerűen meg kellene tanulnia a száraz szabályt, hogy a többes szám ragja: *s*.

A harmadik év már részletesebben foglalkozik a mondattannal, még pedig szintén, mint általában az egész modern franczia oktatás, az induktiv módszerhez ragaszkodva. A tanuló maga alkot és átalakít mondatokat s ezeken ismeri föl a periodusnak és alkotó részeinek lényegét.

Ily gyakorlatokon kívül ebben az osztályban már az irodalom ismertetésére is rá kerül a sor; a 17. és 18. századnak legfontosabb jelenségeit a leányok induktiv módon az olvasmányból levonva ismerik föl. Az írásbeli föladatok most már olvasott művek elemzésével foglalkoznak.

A második időszakban (negyedik iskolaév) ez előbbi folyamokban szerzett ismereteket rendszerbe foglalják s a történeti grammatikából is adnak rövid áttekintést; de inkább irodalomtörténeti mint grammatikai szempontból, czéljuk lévén néhány középkori írónak, a kik a későbbi irodalomtörténet tanításának alapjául szolgálnak, megértése. Különben ennek az osztálynak föladata az irodalomtörténet ismertetése egészen Corneille-ig.

Az utolsó év folytatja az irodalom tárgyalását egészen a jelen korig. A fogalmazás már nehezebb föladatokra is kiterjed: jellemrajzokra, vitás kérdések vagy irodalmi s történeti thémák tárgyalására.

A franczia irodalmi oktatás mellett a három utolsó évfolyamban az ó-klasszikus világ legremekebb költői műveivel is megismertetik a leányokat, mit Wychgram az új tanterv egyik lényeges és kiváló jó tulajdonságának tart és sajnálattal említi a német nőknek

e terén való nagy tudatlanságát; s ezt annál inkább sajnálja, mert a német irodalom nincsen híjával a kitünő fordításoknak s egy német müvelt nőre sokkal hasznosabbnak s érdekesebbnek tartja az Antigone, Oedipus stb. olvasását, mint azt, hogy részletesen foglalkozzék Opitz, Gottsched s hasonló irodalmi alakokkal.

Láttuk az eddigiekből is, hogy az *olvasás* a franczia nyelvi oktatásban igen előkelő helyet foglal el; de lássuk még közelebbről, mily eszközökkel tudja a franczia oktatás azt a fényes eredményt elérni, hogy minden müvelt nő az anyanyelvét annyi bájjal és szabatossággal beszéli, mint sehol másutt. Mindenekelőtt föltünik, mennyi időt szentelnek az iskolában a *hangos olvasásra*. Ezzel vetik meg alapját a helyes és szép olvasásnak s közvetve a kellemes szóbeli előadásnak, a mi a franczióknál a társadalmi életnek majdnem elengedhetetlen követelése. Általánosan ismeretes, mily nagy gondot fordítanak a franczik anyanyelvükre; a németek korántsem itélnek e tekintetben oly szigorúan. Jaj annak a franczinak, a ki ügyetlenül fejezi ki gondolatait! Ők az ilyen hibát nem csak kellemetlennek tartják, de nevetségesnek is s a nőkkel szemben még követelőbbek, mint a férfiak irányában. A nőktől kívánják első sorban, hogy anyanyelvük szépségének és tisztaságának megőrzői s ápolói legyenek. A franczia nép nemcsak büszke a nyelvére, de bizonyos gyöngédséggel s úgyszólván hálával csügg rajta, mint oly eszközön, a melylyel a franczia szellem világhódító pozicziójat megalapította; nagyon természetes tehát, hogy ily nép az ő ifjuságának nevelésében nagy gonddal ápolja anyanyelvét s e gondnak egyik nyilvánulása a nagy fontosság, melyet a hangos olvasásnak tulajdonitanak.

Ugyanez nyer kifejezést az oktatási főtanácsban készült részletes tantervben is, mely külön szakaszban, még pedig kiváló iró tollából, tárgyalja a hangos olvasás fontosságát s körülbelül a következőket köti az illető tanitók lelkére: Minden, a mit a tanuló mond, olvas, elbeszél, feleljen meg szigorúan a nyelv törvényeinek és szépségeinek. Az olvasás komoly tanulását már az első iskolaévvel kell kezdeni; egyrészt, mert nem óvhatjuk eléggé a gyermekeket rossz szokásoktól, másodszor pedig, mert minél fiatalabb a gyermek, annál

hajlékonyabbak beszélőszervei s annál könnyebben alkalmazkodik a helyes hanghordozás finom árnyalataihoz. Az első évben az olvasástanulás egészen gépies és a kiejtés szabályaival foglalkozik; oly gyakorlatokat folytat, melyek a hangnak fejlődését czélozzák; figyelmeztetni kell már itt is a gyermekeket, egy és ugyanazon szónak mily sokféle lehet a hangsúlya s mennyire függ az a szó környezetétől s a gondolattól, melyet kifejez. Ugyancsak ebben az osztályban kell a tanítónak a nyelvhibák (hebegés, a *r*-nek igen gyönge vagy nagyon erős kimondása) leszoktatására törekednie.

Első olvasásgyakorlatul szolgáljanak jobb írókból válogatott helyek rövid, egyszerű mondatokban és prózában. Az olvasás gyakorlása nemcsak a franczia nyelv tanítójának föladata, hanem e czél elérésére minden alkalmat meg kell ragadni.

Ha az első iskolaév így megfelelt föladatának, akkor a második és harmadik év már áttérhet arra, a mit az olvasás művészetének neveznek. Itt az olvasmány helyes megválasztása a fődolog. Szem előtt kell tartani, hogy a tanulóban különösen az előadásnak szabatosságát, világosságát és természetességét akarjuk fejleszteni; tehát olyan olvasmányt kell választanunk, melyben föltaláljuk az egyszerűséget és természetességet s erre a czélra legalkalmasabb az elbeszélés, vagy történeti s természetrajzi töredékek. Az elbeszélés vezethet leginkább igaz hangsúlyozásra, mert a megtörtént esemény elbeszélése a gyermek előtt az igazság erejével bír.

A kötött beszédnek a második és harmadik évben még mindig csak másodfokú szerep jut; költeményeket jól olvasni igen nagy művészet s az olvasástanulás betetőzésére való; de a negyedik és ötödik iskolaévben határozottan előtérbe lép, bevezeti a tanítványokat a szépnek élvezetébe s alkalmat nyújt a fantázia művelésére. Minden nevezetes írót, kinek eredeti stilusa van, más-más módon kell olvasni; ha jól tudjuk olvasni, behatoltunk tehetségének titkába s így foglalkozva a franczia nemzet nagy íróival, megértjük majd a franczia szellemet. Stb. stb.

Ilyképen szólnak az olvasástanulást magyarázó utasítások s ugyanez volt az eljárás már előbb is, az utasítások szerkesztése előtt. Wychgram valóságos lelkesedéssel beszél az élvezetről, melyet a

tanítványok szép előadása a nép- és felsőiskolákban egyaránt nyújtott neki. Nem találta sehol, úgymond, azt a túlzást a hanghordozásban, mely a német iskolákban oly gyakori s melyet sokszor maguk a tanítók ápolnak növendékeiknél. De ily hibától visszatartja a franczia nőt helyes érzéke a természetes, a kellő mérték iránt s ez nem engedi őt soha a nevetségesnek határáig eljutni; még a napszámos gyermekének szájában is meglepő a nyelvnek ragyogása és nemes egyszerűsége. A Mont-Martre egyik népiskolájában a legalsó osztályban a kis leányok kinevették egyik társukat, mert egy kevéssel — csakis született franczia vehette észre a különbséget — túlzott a hangsúlyban.

Az anyanyelvnek e gondos ápolása, az öröm, melyet a szónak szép hangzásában lelnek, mélyen behat a franczia nemzeti életbe. Ha van ennek az iránynak árnyoldala, bizony annak nevezhetjük a lelkesedést a külső iránt, a tartalom rovására; de másrészt, menynyire nemesbíti az ízlést, a gondolkodást, s mily bájt kölcsönöz a francziák beszédjének! Úgy látszik szántszándékkal történt, hogy épen a leányiskolák tantervében foglalkoznak oly részletesen az olvasás művészetével. Azt tartják, a nyelv tökéletesedik a nők ajkán.

Nem tartom fölöslegesnek még fölemlíteni, mely írókból állítja össze a tanterv a felső leányiskolák olvasmányát. Van egy irodalomtörténeti sorrendben összeállított Chrestomathiájuk, melyet azonban alig látszanak használni; leginkább összefüggő, önálló olvasmánynyal foglalkoznak.

I. év. Lafontaine meséi; Fénelon: Telemaque, Dialogue des morts; Buffontól válogatott olvasmányok és Racine Estherje. — II. év. Lafontaine meséi; Racine: Iphigénie, les Plaideurs; egyes részletek Boileau, Bossuet és Sévigné műveiből. — III. év. Fénelon műve a leánynevelésről; VoltairetőlXIV. Lajos kora; Corneille: Cid és Horace; Molière: Femmes savantes; Boileau: Art poëtique és Bossuet műveiből részletek. — IV. év. A régi irodalomból a Roland-ének, Villehardouin és Joinvilletől töredékek; olvasnak még Fénelon (lettre à l'Academie), Bossuet (oraison funébre du prince de Condé), La Bruyére (les caractères) és Voltaire (Charles XII.) műveiből valamint Corneille Cinna-ját. — V. év. Önálló olvasmányok:

Racine: Athalie, Corneille: Polyeucte, Molière: Le Misanthrope, Buffon: Discours sur le style; töredékeket olvasnak Pascal, Bourdalone, Massillon, Voltaire és Rousseau műveiből.

*

Sokat vitatkozunk az iskola ‚legfontosabb' föladatairól. Hol sokaljuk, hol keveseljük egyik vagy másik tantárgy óraszámát, nem ritkán sokaljuk a magyar nyelvre fordított időt is, mert ‚mire való az a sok nyelvtan, hisz a gyermek úgyis tud magyarul beszélni!'

Ime előttünk a példa. A világ egyik legnagyobb nemzete iskoláiban aránylag legtöbb időt az anyanyelvre fordít s fölhasználja ezeket az órákat arra, hogy leányaiban ápolja s nagyra növelje a *nemzeti érzületet*, megtanítsa őket anyanyelvüket nemcsak ismerni, szeretni, hanem szépen beszélni is; megismerteti őket a nemzet nagy szellemeivel, nevel magának a hazai irodalmat pártoló lelkes közönséget s nevel magának a franczia *nemzeti* szellemtől áthatott, művelt franczia nőket.

Így tesz a nagy franczia nemzet. S hogyan ápoljuk *nemzetiségünket* mi az iskolában?

Jámbor Anna.

A «MÁRIA DOROTHEA EGYESÜLET» KÖZGYÜLÉSE.

A «*Mária Dorothea* egyesület» tagjai folyó év május hó 22-én tartották meg a Lipót-utczai városház másod emeleti tanácstermében ez évi közgyűlésüket. A közgyűlés nem volt ugyan olyan látogatott, mint az egy évvel ezelőtti, midőn alakulás czéljából tartatott, de akik ott voltak, élénk érdeklődést, igaz lelkesülést hoztak magukkal az ügy iránt. — Pontban öt órakor megérkezett az egyesület buzgó elnöknője, báró Nyáry Adolfné ő méltósága. Az egybegyült tagok közül ott láttuk: Kralovánszky Istvánnét, Gönczy Pálnét, Herich Károlynét, Falk Zsigmondot, Szukováthy Ottiliát, Léderer Ábrahámot, dr. Kerékgyártó Eleket, Stretvizer Lajost, Stretvizer Lajosnét, Zirzen Jankát, György Aladárt, Draskovits Kondor Elmát, Lubich Etelkát, Safáry Irmát stb.

Miután az elnök megnyitotta a gyűlést, *Suppán Vilmos*, az egyesület titkára, felolvasta jelentését a lefolyt évről, beszámolt a választmány munkásságával, s kiemelte azon főbb mozzanatokat, melyek az egyesület életében előfordultak. Elmondta, hogy az egyesület, mely ezelőtt egy évvel alakúlt, még gyermek, úgyszólván csecsemő korát éli, hogy tetteket, nagy alkotásokat tőle még senki sem várhat, de hogy e rövid idő alatt szép fejlődésnek indult, mert míg az alakuló közgyűlésen 330 rendes és 8 alapító tagot számlált, addig jelenleg 444 rendes és 26 alapító tagja van. A gyarapodás azonban még fényesebbnek bizonyúl minőségileg, mert oly emberek nevével találkozunk a tagok között, kikre méltán büszkék lehetünk. Alapító tagjaink közé tartozik: Dr. Hajnald Lajos, bibornok-érsek; Vaszary Kolozs, pannonhalmi főapát; Dulánszky Nándor, Schuster Constantin, Baich Milos, Bonnaz Sándor, Schlauch Lőrincz püspökök stb. — Az anyagi eredmény is szép reményekre jogosít. Egy

év előtt az egyesület összes vagyona 4403 frt 47 krt. tett s egy év alatt e tőke több mint háromszor ennyire növekedett.

Fenséges védnöknőnk, Mária Dorothea főherczegnőnek és fenséges anyjának, Klotild főherczegnőnek köszönhetjük a meglepő fényes eredményt. A fenséges főherczegnők munkáinak kisorsolása után befolyt összegből 6000 frtban részesült egyesületünk. A legszebb, legnemesebb szándékot, mely e fenséges nőket vezette, megértette és magáévá tette a nemzet s hozzá járult filléreivel a szándék megvalósításához. Az ég áldása kisérje e fenséges nőket egész életükön át s a mindenható nyújtsa éltüket mindnyájunk örömére az emberi kor legszélső határáig! Titkár köszönetet szavaz még br. Atzél Béla ő méltóságának, ki a kisorsolás alkalmával annyi nemes buzgalmat, annyi igazi férfias erélyt fejtett ki. A legforróbb, a leghálásabb köszönetet azonban egyesületünk lelkes elnökének mondja, ki akkor, midőn az elnökséget elfogadni kegyes volt, elhatározta, hogy mindent el fog követni az egyesületet felvirágoztatására. Lelkének minden gondolatával arra törekszik, hogy az egyesületet erősítse, gyarapítsa. Pártfogását, közbenjárását sohasem késik felhasználni, ha csak sejti is, hogy az egyesületnek pártoló tagot szerezhet, vagy vagyonát más uton növelheti. — Végül a titkár reményét fejezi ki az egyesület jövőjét illetőleg s hiszi, hogy ha a bizalom, mely egyesületünk iránt most nyilatkozik, maradandó lesz, egyesületünk csakhamar czélhoz jut.

A titkár jelentésének felolvasása után Léderer Ábrahám indítványára a közgyűlés leghálásabb köszönetét fejezi ki a fenséges főherczegnőknek és br. Nyáry Adolfné ő méltóságának.

Ezután felolvassák Zirzen Janka, pénztárnok jelentését, mely szerint az egysületnek tényleges vagyona 12450 frt 43 kr. Ez összeg a budapesti hazai első takarékpénztárnál van elhelyezve. Be nem folyt még tagsági- és alapítványi díjakból 490 frt.

A pénztárnok jelentése után az indítványok kerültek sorra. A választmányi gyűléseken részt vett tagokat már több alkalommal élénken foglalkoztatta az a gondolat, hogy mivel az egyesület tőkéje ilyen szép gyarapodásnak indult, üdvös lenne, ha ténylegesen megkezdené működését s szerény jövedelméhez arányosan ugyan, de

mégis némi életjelt adna magáról. *György Aladár*, az egyesület eszméjének megpendítője s a választmány egyik legbuzgóbb tagja volt, ki ez ügyben többször szót emelt, s most kész tervezettel, költségvetéssel lépett a közgyűlés elé. Legfőbb indokúl, a miért okvetetlenül szükségesnek tartja, hogy az egyesület czélját mielőbb megvalósítani igyekezzék, azt hozza fel, hogy az az egyesület, mely tényleg nem működik tulajdonképen nem él, s a közönség, mely meleg érdeklődést tanusít fejlődő egyesületünk iránt, méltán megvárhatja, hogy most, midőn tőkéje ennyire szaporodott, a kezdeményezéshez lásson. Ki tudja, ha várakozásainak meg nem felelünk, nem fog-e lankadni az érdeklődés? Elmondja, hogy az egyesület tagjai közül egyetlen egynek sem szabad e gondolattól idegenkedni, mert csak is az esetben számíthatunk biztos sikerre, ha az eszmét mindnyájan egyforma lelkesedéssel karoljuk fel. Bizalom és bátorság! de e kettőre mikor és hol nem volt szükség, ha valamely dolognak kezdeményezéséről volt szó!

Ezután felolvassa részletes költségvetését. Szerinte az egyesület bérelt lakásban volna elhelyezendő; egyelőre 3—4 elaggott tanítónő részesülne ingyen ellátásban, de lennének ez otthonnak fizető tagjai is. Előadó hiszi azt, hogy a fővárosban működő, magánosan álló tanítónők közül többen akadnának, kik olcsóbb ellátáshoz óhajtanának jutni s kik ennélfogva szivesen fogadnák az «otthont» otthonokúl. Pontosan számba veszi a bevétel forrásait s a szükséges kiadásokat s kimutatja, hogy a felszerelés az 1886. év jövedelméből volna fedezendő, mert az «otthon»-t csak november hó elsején nyitnák meg.

Bemutatja az általa készített, s az 1887. évre szóló költségvetést s bár itt deficzitet konstatál (bevétel 2020 frt.; kiadás 2420 frt.), nem riad vissza. Bízik abban, hogy a nagy közönség nem maradhat közönyösen ily intézmény iránt, melyet a legnemesebb eszme, a humánusság eszméje éltet; bízik különösen a tanítók és tanítónők nemes buzgalmában, áldozatkészségében; utal pénzintézeteinkre, melyeknek más egyesületek irányában tapasztalt kegyes adakozása minket is reményekre jogosít. Felhívja tehát a közgyűlést, hatalmazza fel a «Mária Dorothea» egyesület választmányát,

«hogy az alapszabályokban megállapított «otthon»-nak ideiglenes helyiségben már f. év november havában megnyitásáról gondoskodjék, hogy annak lehetőleg a bemutatott költségvetés keretén belül eszközlendő felszereléséről, a tagok felvételéről, a házi szabályok ideiglenes megállapításáról intézkedjék s megbízza egyúttal, hogy minderről a jövő évi közgyűlésnek részletes jelentést tegyen».

György Aladár indítványát a közgyűlés csaknem egyhangulag fogadta el; csakis dr. *Kerékgyártó Elek* tett ellenvetést. Szerinte az «otthont» saját házában kellene elhelyezni s összegyült tőkéjét házvételre vagy építésre fordítani. További indítványai közül a legéletrevalóbbat, azt, mely a tanítónők nyugdíjaztatását nem 40, hanem 30 év után óhajtaná eszközölni, a választmány magáéva tes zi Dr. Kerékgyártó Elek első indítványát a házvételt illetőleg az egyesület koránt sem ejti el, az ő fővágya is az, hogy az «otthont» saját házában helyezze el, de az anyagi állapotok most még nem engedik ezt meg.

A gyűlés egyik feladata volt még a tisztikar és a választmány megválasztása; *Léderer Ábrahám* indítványára, a közgyűlés egyhangulag elfogadta a választmány javaslatát s így a tisztikar és választmány a következő tagokból alakíttatott meg:

Alelnökök: Bischitz Dávidné, Herich Károlyné, Tóth József. Jegyzők: Nemecskay Irma és Berta Ilona. Ellenőr: Stretvizer Lajosné. Választmányi tagok: Gr. Batthyányi Ferenczné, Bayer Karolin, Beőthy Miklósné, Br. Boxberg Paula, Boldizsár Piroska, Budavölgyi Gréger Miksáné, Draskovich Istvánné, Dusóczky Károlyné, Eckert Auguszta, Frey Lajosné, Gallauner Luiza, Girókuty Istvánné, Gönczy Pálné, Hegedűs Sándorné, Hoffmann Jolán, Janich Józsefné, Kralovánszky Istvánné, Kasztner Janka, Lubich Etelka, Melha Kálmánné, Radnay Izabella, Rosenzweig Saphir Sarolta, Serák Károlyné, Saffáry Irma, Sárcsevits Betti, Sebestyén Gyuláné, Gr. Szapáry Istvánné, Szarvas Gáborné, Szemlér Frecskay Józsa, Szathmáry Király Pálné, Szukováthy Ottilia, Tavaszy Rózsa, Tomasek Ilona, Hampelné Pulszky Polixéna, Tomor Róza, Wohl Janka, Gr. Zichy Irén, Br. Liptay Béláné, Özv. Székács Józsefné, Haberer Jonathánné, Marsits Róza, Odor Emilia, Alexander Bernát,

Békey Imre, Berecz, Antal, Buzogány Áron, Dömötör Géza, Falvay Antal, Gönczy Pál, Gyertyánffi István, György Aladár, Hanzély János, Hajnóczy József, Kerékgyártó Elek, Komáromy Lajos, Léderer Abrahám, Minke Béla, Péterfy Sándor, Radó Vilmos, Sebestyén Gyula, Stretvizer Lajos, Szász Károly, Tanos Imre, Vajdaffy Gusztáv, Weisz Bernát Ferencz, Stieber Vincze, Dr. Goldberg Ráfael, Falk Zsidmond.

Egyik jele volt ez az egyértelmű választás annak a szép egyetértésnek, mely a «*Mária Dorothea* egyesület» tagjait összetartja, mely munkálkodásukat megkönnyíti, s a sikert biztosítja. Igen, mi mindnyájan azzal a szent meggyőződéssel távoztunk a gyűlésteremből, hogy ez egyesületnek jövője van, azzal a szent meggyőződéssel, hogy az egyesületnek nemes, magasztos missziója, önzetlen, czélja: otthont teremteni a tanítónők számára, mihamarabb teljesülni is fog.

Berta Ilona.

IRODALOM.

TREFORT ÁGOSTON. *Élet- és jellemrajzi vázlat. Irta Szász Károly.* Pozsony, 1886. Kiadja Stampfel Károly. 32. lap. Ára 20 kr.

Azon férfiak között, a kik hazánk fejlődését jelenleg egy szebb jövő felé vezérlik, egyik legjelentékenyebb szerep jutott közoktatásügyünk főintézőjének, *Trefort Ágostonnak*. «Magyarország fenmaradása s a magyar nemzet léte — mondta s ismételten hangoztatta *Eötvös József* báró — csak kulturánk kérdése.» Hogy a jelen Magyarország miként igyekszik e létkérdését megoldani, azt legjobban megismerhetjük, ha Trefort Ágoston majdnem tizennégy éves miniszterségének történetén végig tekintünk. Igy fogva fel a dolgot, Trefort miniszteri működésének története egy szakasz hazánk jelen művelődéstörténetéből. Épen ez a körülmény teszi fontossá azt a kis füzetet, melynek czímét e czikk kezdetére írtuk. Már maga a tárgy is rendkívül érdekes és tanulságos tehát, minden művelt magyar emberre, s kivált mi ránk, kik a magyar nevelés- és oktatásügy munkásai vagyunk; de még fokozza e füzetke becses voltát az, hogy itt közművelődésügyünk nagyérdemű vezérének élet- és jellemrajzát *Szász Károlytól* veszszük, a ki mint miniszteri tanácsos a leírt munkás életnek majdnem a legutóbbi napokig egyik legközelebbi szemlélője volt, s a kiben az éles látású és jellemezni tudó író közoktatásügyi mozgalmaink egyik legalaposabb ismerőjével egyesül.

Az életrajzíró mindenekelőtt kijelöli a helyet, melyet fölfogása szerint Trefort elfoglal hazánk újabb fejlődésének vezérszellemei közt. Azt mondja ugyanis, hogy alkotmányunk átalakulási korszakai között a reform korszaka a Széchenyié, a függetlenség kivívása a Kossuthé, az alkotmány helyreállítása és megszilárdítása a Deáké; ezekkel szemben *a legújabb korszak, melynek jellege és föladata a küzdelmek után, a munka és az alkotás, a Trefort nevét viseli zászlóján*, «a ki a biztosított és napról-napra jobban megszilárduló közjogi állás talaján, annak előnyei felhasználásával *közmívelődési ügyeink vezérletét erős kezébe ragadta, ez érdekben egymaga többet tett, alkotott, kezdeményezett és lendített, mint bárki más e hazában, akár nyolczszázados multunk, akár jelen átalakulásunk küzdelmei között.*»

Ezután eme nagy föladatra való előkészület éveivel ismertet meg

bennünket ez életrajz. 1836-ban, 19 éves korában, végzi az egyetem jogi fakultását a szorgalmas ifjú. Iskolai pályája alatt a latinon kívül elsajátítja magán úton a franczia, német, angol és olasz nyelvet. Igy indúl tanulmányi útjára s bejárván Német-, Angol-, Francziaországot, ellátogatván Stockholmba és Koppenhágába, Pétervárra és Moszkvába is, több mint egy évi utazás után Felső Olaszországon át 1837. végén tért vissza a hazába. Ez utazásairól kiadott «Utazási töredékei» képezik első irodalmi kísérletét, s alkalmat nyujtanak Trefort megfigyelési és gondolkodási módjába bepillantanunk. «A mit receptiv természetnek nevezünk, Trefort annak a megtestesülése. A tényeket gyorsan felfogja, azok eszméket ébresztenek benne, s az eszmékből következéseket von. Később az élet és tapasztalás még többre tanította. Kezdeményező szellem lett; de kiindulási pontjai mindig a látottakban és tapasztaltakban gyökereztek. Igy egyénileg is — mint később államférfiúi minőségében — inkább konzervativ mint forradalmi szellem, de reformer; a ki a mult tapasztalásaival nem éri be a jelenben, hanem tovább viszi, hogy a jövőre dolgozzék, de nem elvont eszméből és spekulácziókból, hanem a maga vagy mások tapasztalásaiból indúl ki.» Ez első nagy utazása után még több ízben tesz európai utakat, s így tesz szert azon széles látáskörre, azon közvetlen és sok oldalú tapasztalásra, mely őt államférfiaink közt oly előnyösen különbözteti meg.

Ez első külföldi útjából hazatérve, letette az ügyvédi vizsgálatot, s rövid ideig hivataloskodott mint fogalmazó gyakornok a budai udvari kamaránál. De a gépies foglalkozás nem felelt meg várakozásának s lelke magasabb röptét követve, kizárólag a tudományos és irodalmi foglalkozásnak szentelte magát. Nemzetgazdasági, politikai, történelmi és művészettörténelmi tanulmányokkal foglalkozott, s e szakokba vágó dolgozatait a «Társalkodó»-, az első «Budapesti Szemle»-, a «Themis»- és «Pesti Hirlap»-ban bocsátotta közre, melyek nem régiben két kötetbe egybegyüjtve jelentek meg. Igy töltötte a 40-es évek első nagyobb felét folytonos tanulmány és irodalmi foglalkozás közt, közben jelen levén s hasznos működést fejtvén ki az 1843/4-i országgyűlésen, mint Zólyom város követe.

Az előkészület ez évei után szélesebb munkakör nyílt meg tehetségeinek. Az első felelős minisztériumba Klauzál Gábor földmívelés-, ipar- és kereskedelemügyi miniszter mellé államtitkárnak lépett be, hogy a nemzetgazdasági tanulmányokban kevésbbé jártas miniszter oldalánál érvényesítse épen e téren szerzett alapos tanulmányait s az európai intézményekkel való ismeretségét. Ezzel egy időben a főváros V. kerülete képviselőjének választotta az 1848-i pesti nemzetgyűlésbe. Itteni működését csakhamar megszakították a közbejött politikai zavarok, s az első magyar

miniszterium leköszönése után ő is, mint számos jelesünk, visszavonult s külföldre utazott. 1850. végeig maradt külföldön, leginkább utazásokat téve ez idő alatt is Nyugot-Európában, most már nem egyedül, hanem neje, *Rosty Ilona* társaságában, kivel 1847. tavaszán kelt volt egybe.

Az 50-es éveket a közélettől visszavonulva Békésmegyében csaba-csűdi birtokán töltötte; de mozgékony, tevékeny szelleme itt is megtalálta munkakörét. Először is saját gazdaságát rendezte, majd megalkotta s szervezte a *békésmegyei gazdasági egyesületet*, az országban a legelsők és legtevékenyebbek egyikét. Ha ez alkotásához hozzá veszszük a képzőművészetek pártolását czélzó *műegyletnek* még 1840-ben általa történt megalapítását, ezekben látjuk első nyilvánulását alkotó szellemének, melylyel mindig oly érdekek felé fordúl, melyek ápolása hazánk felvirágzására nagy fontossággal bír.

Az 1861-i rövid országgyűlésen Békésmegye gyomai kerületének volt képviselője, s a politikai életnek erre következett négy évi szünetelése alatt Trefort ismét egy országos fontosságú alkotással szaporította érdemeit. Láttuk már, hogy előbb is kiválólag nemzetgazdasági tanulmányokkal foglalkozott, mert Széchenyivel tartva, a nemzet erőinek e téren való kifejtését tekintette legsürgősebb teendőink egyikének; láttuk, hogy az 50-es években gyakorlatilag is e térre fordult. Most is ez irányban halad tovább, s a nagy magyar alföld gazdasági viszonyainak javítására a legczélszerűbb eszköznek látván azt, hogy hazánk e termékeny vidéke a tengerrel a legrövidebb úton összeköttetésbe jusson, megszületik agyában az *alföld-fiumei vasút* terve. 1862-től 1867-ig majdnem kizárólag ez eszmének s terve kivitelének élt, s méltán elmondható, hogy e vasút a Trefort műve.

De a nemzetgazdasági politika s közelebbről a közlekedésügy mellett az iskolaügyet is hazánk létkérdései egyik legfontosabbikának tartotta. Jellemző erre nézve azon alkalmi megjegyzése, melyet a 60-as évek vége felé Szász Károlynak, ez életrajz írójának, tett. Trefort akkor, mint kerületének 1865-től fogva ismét képviselője, a fővárosban tartózkodott s mint a kormánypárt tagja, tevékeny működést fejtett ki az országgyűlési tárgyalásokban; Szász Károly pedig akkor már a kultusz-miniszterium osztálytanácsosa volt. Budán, a régi országházban, hol most a vallás- és közoktatásügyi miniszterium maga van az úri utcza felőli oldalon, s a hol akkor még a közlekedés- és közmunka-ügyi miniszterium is el volt helyezve, e két hivatalba vezető közös lépcsőn találkozott egy napon Szász Treforttal. A két miniszteriumhoz vezető központon megállva Trefort így szólt ekkor Szász Károlyhoz: «Barátom, *e két ajtó mögött fekszik Magyarország jövője. Iskolák és vasutak, ime jövőnk programmja, ime haladásunk két mozdonya.*»

Ha igaz az, hogy a jelen iskoláiban alkotják meg a jövő társadalom

képét: akkor az iskolaügyek élén oly széles látáskörű, oly sok oldalú férfiú van leginkább helyén, a ki a nemzeti életet a maga egészében felfogva világosan látja a czélt, mely felé a nemzet fejlődését irányozni kell. Ily képességek s a fontos állásra való 35 évi előkészület jelölték ki Trefortnak, mint legméltóbbnak helyét Magyarország kultuszminiszteri székén, melyet felejthetetlen Eötvösünk halála s Pauler Tivadarnak másfél évi miniszterkedése után, 1872. szept. elején foglalt el. Azóta majdnem 14 év tölt el, s a miniszter e tizennégy évi pályáját a munka és alkotás sikeres emlékei jelölik. Ez alkotások szemünk előtt történtek, s a legújabb nemzedék is tudomással bír azokról; mindamellett megkísértjük az ismertetett életrajz fonalán a lehető legrövidebben összegezni itt azokat, hogy Trefort működésének legalább alaprajzát egy képben szemlélhetővé tegyük.

Trefortnak jutott a feladat, hogy a megalkotott *népiskolai törvényt* az életbe átültesse. A nemzetiséget az elemi oktatás által is terjeszteni: egyik fő vezéreszméje e téren való működésének. A másik a *leányok oktatásának* emelése és terjesztése. A harmadik a *tanító-képzés* színvonalának magasabbra emelése. Itt említhető fel az *ipari szakoktatás*, mely egészen Trefort kezdeményezése s melynek egyik kifejlettebb intézete a *budapesti középipariskola*. — A középiskolák terén: a *reáliskolákat* egyenlő rangra emelte a gymnáziumokkal: számos középiskolának díszes és czélszerű épületet emeltetett; a középiskolák mindenütt oly fölszerelést kaptak, minővel ezelőtt huszonöt évvel az egyetem sem bírt. Ide tartozik továbbá a *tanárképzés* ügyének fejlesztése, *a gymnáziumok új tanterve*, az ehhez s a reáliskolaihoz készült utasítás s az 1883-ban megalkotott *középiskolai törvény*. — A felső oktatás terén: *a budapesti egyetetem orvosi szakát* új tanszékek, klinikák, intézetek felállításával s czélszerű és díszes épületek emelésével európai színvonalra emelte; az *egyetemi könyvtárat* díszes és tágas palotába helyezte el. A *jogi szakoktatás* fejlesztését új tanszékek felállítása, új tanulmányi és vizsgálati rendszer behozatala, valamint a vidéki jogakadémiák újjá szervezése által eszközölte. A *kolozsvári egyetem* az ő miniszterségе alatt jött létre és nyert folytonos izmosodást. A *József műegyetem*, bérházából czélszerű és monumentalis új palotába költözött át s az újabb követelményeknek megfelelő belső szervezetet nyert. — A művészetek fölvirágoztatására is sokat tett. A *zene-akadémia*, a *mintarajziskola* s a vele összekötött rajztanár-képző intézet, a *festészeti mesteriskola* mind a Trefort alkotása. — A *műemlékek* gondozása s restaurálása körül annyit tett, a menyit csak évszázadok mulasztásai után rövid időn át tenni lehetséges volt. Legújabban a *közegészségügy* s közelebbről a közegészségi oktatás ügyében tett igen szükséges és szép reményekkel kecsegtető intézkedéseket. — Az *állam és egyház közti viszony* napirendre

került nehéz kérdései békés és mégis eredményes megoldást nyertek Trefort minisztersége alatt. «Egy szóval Trefort Ágostonban igazi európai ember áll közmívelődési ügyeink élén. A művelt nyugot iskolájában növekedett, a rohamos lépésekkel haladó czivilizáczió mozgató erejétől minden ízében áthatott s a mellett — — — nemzeti haladásunkért buzgón lángoló szív és agy, rendkívüli gyakorlati érzékkel, ritkán egyesült egy emberben annyira, mint benne.»

Trefort tetteinek ezen áttekintése után nehány lapot szentel még az életrajzíró az ember általános jellemzésének; szól róra mint szónokról és stilisztáról, rámutat emberszerető szívére s elméjének sokoldalú, fogékony egyetemes voltára. Ha még ehhez hozzáadjuk, hogy e csinosan kiállított kis füzet magának Trefortnak, boldogult nejének s a korán elhúnyt ifjú Trefort Ervinnek elég jól sikerült arczképeit, továbbá a csabacsűdi lakóháznak s a miniszter emelte új egyetemi épületek két csoportjának rajzát is tartalmazza: ezzel mindent elmondottunk, a mit e tartalmas füzet megismertetésére elmondani szükségesnek tartottunk. A kissé részletezőbb ismertetéssel pedig egyrészt oda is czéloztunk, hogy kedvet ébreszszünk olvasóinkban ez életrajz egészének átolvasására.

Ez életrajz bizonyára nem azért iratott, hogy annak, a kiről szól, életében tömjénezzen. Az a férfiú, a kit nemes lelkének benső ösztöne s nem a dicsőség vágya készt a munkára, nem is venné szívesen a tömjénzést. Ez az életrajz bizonynyal más eredményre van számítva. Ha azok, hivatalosak és nem hivatalosak, tanítók és szülők, előljárók és vezetettek, kiknek mindnyájoknak szívükön kell hordozni e haza polgárai előmenetelének egyik legfontosabb eszközét, a nevelés ügyét, ha mindezek egy képben látják fölmutatva hazánk közművelődési viszonyainak jelen mozgalmait; ha közelebbről megismerik ez ügy buzgó és sikerekben gazdag vezetőjét: talán elenyészik lelkükből a kételkedés és ellenkezés munkagátló szelleme; vagy ha az nem volt ott, az előbbinél is buzgóbb tevékenységre ébrednek, hogy a megismert bölcs és lelkes vezér zászlója alatt a haza legfőbb javának igazi lelkesült harczosi legyenek.

—*m*—

*

ÁSVÁNY-, KŐZET- ÉS FÖLDTAN, vegytani bevezetéssel. Tanítóképző-intézetek használatára. Irta *Bárány Gyula*, tk. intézeti r. tanár. Kiadja Lauffer Vilmos 1886. Ára 1 frt.

E munkával a szerző oly könyvet akar a tanítóképző intézetek növendékeinek kezébe adni, mely — mint mondja — a tanterv s a növendékek hivatása igényeinek lehetőleg megfeleljen. — Szép czél! Sajnos azonban, de ezen czélját a jelen munkával csakugyan nem érte el; miről

a könyvnek már futólagos lapozgatása alkalmával is eléggé meggyőződhetik az olvasó. Annyi benne ugyanis mind a tárgyi, mind a pedagogiai botlás, hogy róla — mint használható könyvről csakis nagy átalakítás és javítások után lehet szó. Egynehány példa szolgáljon ez állítás bebizonyításául. A 18. lapon áll: «$K + H_2O = KO + H_2$.» — Ugyanazon lapon: «... ha a vizet felbontom, 2 súlyrész H-t és 1 súlyrész O-t nyerek.» — A 19. lapon a savak és aljak definiczója nem helyes. — A 20. lapon: «a tűz nemcsak melegít, de világít is.» Talán a borszesz és hydrogén lángja is? — Ugyanezen lapon: «A szén a természetben önállólag... előfordul... mint korom.» — A 21. lapon: «szénsav: CO.» — Ugyanazon lapon: «a mocsárgáz (CH_1) magától meggyúlva lidérczfényt alkot.» — A 24. lapon a kénsav képlete: «HSO_4.» —Ugyanott: «az angolkénsav készítésénél kéngőzt... vezetnek ólomkamrákba.» — A 28. lapon: «Az agyag alkatrészei kalium...» — A 33. lapon: «A királyvíz... minden fémet felold.» — A 34. lapon: «Folypát (Ca Fl).» — A 40. lapon: «Alakra nézve az ásványok kristályosak vagy kristálytalanok, alaktalanok (amorph).» — A 42. lapon: «Hatos. Van 6 egyenlő nagyságú koczkalapja.» — A 45. lapon: «Oszlop. Van 6 téglaalakú lapja ... s 2 hatszögű véglapja.» — Ugyanott: «Az összalakulatok itt igen gyakoriak, úgyszintén a hegyezések, tompítások és élezések is.» — Az 55. lapon: «A salétrom, mely a rhombos és hatszöges rendszerben fordulhat elő.» — A 93. lapon: «A gránát kristályosodik ... deltoidtizenkettősben, háromszögtizenkettősben. — Pyrop szép apró piros kristályokban.» — A 98. lapon: «Biotit előfordul a Vezuv mellett s Amerikában.» Hát Magyarországban nincsen? — Az ásványok leírásánál mellőzi a tömöttséget; ellenben a kristályokra, mint nehezen felismerhető jellegekre, súlyt fektet. — A kőzettanban elegyrész helyett többnyire alkatrészkifejezést használ. — A 106. lapon: «Alaktalan — t. i. a kőzet — midőn az alkatrészek ki nem vehetők.» — A 116. lapon: «A trachyt főalkatrészét rendesen földpát képezi, mely szemcsésen vagy tömötten van valamely más ásványnyal keverve.» — A 137. lapon: «Nummulith-mész, mely számtalan apró pénzalakú kagylók maradványait tartalmazza.»

*

VEGYTANI KÉZIKÖNYV. Tanitóképző intézetek használatára. Irta *Bárány Gyula* tk. intézeti r. tanár. Lauffer Vilmos tulajdona 1886. Ára 40 kr.

Ezen könyvecske külső kiállítása megegyezik az előbbeni munka kiállításával. Kiállítása csinos és a könyv könnyen olvasható. Bár az előbbi munkánál jobban van szerkesztve és kevesebb hibát is árul el, mindazonáltal mostani alakjában erről sem mondhatjuk, hogy a képezde kivánalmainak megfelelne; mert a számos hibán kívül sok benne az elméleti és kevés a gyakorlati. —*b*—

Újabban megjelent könyvek:

Kis Növényhatározó kezdő fűvészek, különösen pedig a polgári iskolai ifjúság használatára segédkönyvűl. Kidolgozta *Seemann Gábor*, polg. isk. tanító. Lauffer Vilmos kiadása 1886. Ára *45 kr.*

A kísérleti természettan kézikönyve. A középiskolák felsőb osztályai számára. Irta *Ráth Arnold*, gymn. tanár. Budapest, 1886. Franklin társulat. Ára *2 frt.*

Rövid alkotmánytan népiskolák számára. Irta *Mayer Miksa*. XII. kiadás. Budapest, Lampel Róbert (Wodianer F.) 1886. Ára *16 kr.*

Magyar szerkezet- és irálytan fiú- és leány-polg.-iskolák számára. Irta *Neményi Imre*, tanár. Budapest, 1886. Lampel R. Ára *80 kr.*

Magyar Verstan. Középiskolai segédkönyvül és magánhasználatra. Irta *Négyesy László*. Budapest, 1886. Franklin társulat. Ára *70 kr.*

Magyar Irálytan. (A stilisztika első része.) A gymnasiumok és reáliskolák IV. osztálya számára. Irta *Góbi Imre*, gymn. tanár. Budapest, 1886. Franklin társulat. Ára *80 kr.*

Paedagogiai Plutarch. Szerk. *Orbók Mór.* 5-ik füzet. (Tartalma: Bél Mátyás. Salzmann, dr. Klamarik János, Campe Joachim Henrik. Mednyánszky J.) Ára *20 kr.*

NŐNEVELÉSI SZEMLE.

Előttünk fekszik a «*Csongrádmegyei tantestületek egyesületének (Alföldi tanítóegylet) évkönyve* az 1884—5. évről, a melyből örvendezve látjuk, hogy a tanítónők is kezdenek részt venni az egyesületi tevékenységben s hogy a nőnevelési kérdésekkel mind gyakrabban s behatóbb módon foglalkoznak e körökben, a honnan azelőtt úgyszólván teljesen ki voltak zárva. Az emlitett *Évkönyv* is két oly értekezést közöl, a melyek tüzetesen nőnevelési kérdéseket tárgyalnak. Az egyik *Sziklay Farkas Mária* ily című értekezése: «*Tanítsuk meg a nőt gyermeket nevelni.*» A talpraesett, jól írt, de némileg terjedelmesebb értekezés bővebb ismertetését nem engedi meg a rendelkezésünkre álló tér korlátoltsága; be kell érnünk azzal, hogy az értekező tapasztalatainak, észleléseinek s következtetéseinek eredményeit foglaljuk össze röviden. Jelenlegi népoktatási törvényeink értelmében — ugymond — a leány-gyermek az ő ismereteinek betetőzését az elemi iskolai hatévi tanfolyam bevégzése után a háromévi ismétlőiskolának utolsó évfolyamában, a hol pedig felső nép-, vagy polgáriiskola van, ott meg ezen iskolák felsőbb osztályában nyeri, a hová már 14—15 éves, azaz annyira fejlett leánykák járnak, hogy azok némelyike egy-két rövid év leforgása után már családanyává lesz, a kiknek tehát *kellő körültekintéssel* nagyon is lehetne egyet-mást a gyermeknevelés legsarkalatosabb elveiből, jól megválasztott példákban s alakban előadni.... Ép ezért a legnagyobb örömmel venném a t. közgyülés ama határozatát, hogy — helyeselve nézeteimet — a vallás- és közokt. miniszter urat egy emlékiratban az iránt keresné meg, hogy az imént *említett leányiskolák legfelsőbb osztályába a nevelés tanítását is tenné kötelezővé, olyképen, hogy vagy ez a tantárgy képezné kiegészitő részét leányiskoláinkban a most behozott egészségtannak, vagy pedig az egészségtan egészítené ki a leánynövendékekre nézve szintén nem kevésbbé fontos nevelés tanítását, szóval: ez a két nagyon is rokon, azt lehet mondani: két ikertantárgy nevezett leányiskoláink legfelső osztályaiban egymást egészítené ki.*

Így még nagyobb értelme lenne leányiskoláinkban az egészségtan tanitásának, s ekként részemről a most behozott egészségtan tanitása után is leányiskoláinkban még több gyakorlati sikert remélnék. Ezt a tantárgyat azután egy épen e czélra szerkesztett jó tankönyv alapján, a mennyire csak lehetséges nő, és pedig idősebb s férjezett tanitónő adná elő, először azért, mert már talán ő maga is anya; másodszor pedig, mert az ilyen ezen a téren is már több tapasztalat birtokába juthatott.

Ha azonban a tisztelt közgyülés nem látná még eléggé megérettnek ezt az eszmét, s elérkezettnek az időt arra nézve, hogy a nevelés nevezett leányiskoláink legfelső osztályában is már mint önálló tantárgy tanittathassék, mondjon ki a tisztelt közgyűlés határozatilag legalább annyit, *hogy az ismétlő-, felső nép- éz polgári leányiskolák legutolsó évfolyama számára oly olvasókönyv irását s szerkesztését véli helyesnek és szükségesnek, a melyben az egyéb tárgyismereteket tartalmazó olvasmányokon kivül*

olyan olvasmányok is legyenek, melyek a nevelésnek legfontosabb elveit megismertetnék az olvasóval. — Ez utóbbi módon aztán a nélkül, hogy ezen tantárgynak leányiskoláinkban nevet adnánk, s a nélkül, hogy csak ki is kellene leányaink előtt mondani, melyszerint nekik a gyermeknevelést is kell tanulni: az olvasmányoknak a tanítónő részéről való ügyes tárgyalása által mintegy észrevétlenül vezettetnének az általunk annyira óhajtott czélhoz, a gyermeknevelés megtanulásához.»

A másik értekezés, a melyre fentebb hivatkoztunk, a «*női tornászatról*» szól *Kovács* Istvántól. Ez értekezés pályamunka, melyet a csont grá[illegible]megyei tantestület három darab tiz-frankos aranynyal jutalmazott meg. Szerző részletesen s alaposan foglalkozik ama bajokkal, melyek az iskolába járó gyermekeket, különösen pedig a leánynövendékeket sényvesztik s ezek egyik leghathatósabb ellenszeréül ajánlja a tornázást, a melyet nagyobb városok leányiskoláiban okvetetlenül szükségesnek tart s általánosan kötelezővé óhajt tenni. Arra a kérdésre, hogy a leánynövendékek tornázása milyen legyen s miben különbözzék a fiukétól, így felel: «A leányoknak épen nem szükséges mindazon tornagyakorlatokat keresztülvinni, mit a fiuk végeznek, nem azért, mert illemsértőknek mondja a megszokatlanság, hanem azért, mert testalkatuk sokkal gyengébb és igy némely esetekben káros volna a túlerőltetés. A leányoknál a férfias erőt, bátorságot igénylő gyakorlatok teljesen mellőzendők. A női tornázásnál mindig a nő hivatását, gyengébb testalkatát kell figyelembe venni és a szerint választani meg a gyakorlatokat — azon gyakorlatokat, melyek a vérkeringést előmozdítják, a helyes testtartás által annak szép növését elősegitik, az izmokat stb. tul nem erőltetik, ki nem meritik. Ebben van a női tornázás fő alapelve. Fölösleges talán emlitenem, hogy a mikor a női tornászatról szólunk, a mértéket nem a czirkuszban mutogatott nő-athletákról veszszük, mint a mely tornászat kivetkőzteti a nőt nőiességéből; az ily athleta-gyakorlatok nagyrésze még a jól vezetett középiskolákból is ki van zárva. Tehát mit mellőzzünk és mit gyakoroljunk? A férfias erőt és bátorságot fejlesztő gyakorlatok teljesen mellőzendők, mert azok a gyengébb testalkatú nőknél fölöslegesek s károsak lehetnek; így mellőzendők a forgások is. A támgyakorlatokból azok, melyeknél veszélyes esések nem fordulhatnak elő, függésben, lengésben a könnyebben keresztül vihető gyakorlatok. A tornaszerek közül a korlát és nyujtó a leányoknál mellőzhető, és ha meg van, a nagyobbaknál csak a kezdő gyakorlatok vehetők elő. A leányoknál legalkalmasabb tornaszerek: a gyűrűhinta, körhinta és az ugrómércze; ezek mint fő tornaszerek használandók. A gyűrűhintán pl. minden nagyobb megerőltetés nélkül keresztül vihetők a lengések, előre, oldalt, körben, fordulattal és a fölhuzódásban, melyek befolyással vannak a kar izmainak s közvetve a mell izmainak erősitésére, fejlesztésére; a láb körzések a talajon és szabadon a törzs erősitésére; ugyanezen szolgálatot teszi a körhinta, e mellett még a lábakat is fokozottabb mértékben gyakorolja. Az ugrás-gyakorlatok pedig, a mellett, hogy a láb izmait edzik, valamint a lengés-gyakorlatok is, a tüdőt nagyobb mennyiségü légvételre ösztönzik, miáltal a tüdő légvételi képességét növelik, munkásságát előmozditják s ezzel a mellkast tágitják, növelik. A szabad gyakorlatok tartós keresztülvitele a könnyebb mozgásban a kitartást szerzi meg, élénkké, ügyessé, hajlékonynyá teszik a test összes tagjait, szóval a mozgásban a könnyedséget, kitartást szerzik meg. Arra a kérdésre, hogy kik tanítsák a

tornázást: nők-e, vagy férfiak is, azt a véleményét fejezi ki, hogy a tornázás tanítását kellő szakképzettség mellett egyaránt bízhatni akár férfi-, akár nőtanítókra.

*

A nőképző-egyesület idei közgyülése alkalmából *Gonda Béláné* egy igen szépen írt, magvas czikket közölt a «*Nemzet*» május 16. számában «*Nőnevelés és nőkérdés*» czím alatt. A nők magasabb s alapos képzése mellett szólal fel s elitéli azt a félszeg módot, mely szerint némelyek a tudományokat külön formába szeretnék öltöztetni a nők számára. Ez lealacsonyítása a tudománynak s a nőknek egyaránt. «A női szellemet a képzettség mai átlagos színvonalán nem szabad többé olyannak tekintenünk — így folytatja — mint a melyhez csak a tudományok lealacsonyításával lehetne hozzá férni; ellenkezőleg, ha itt-ott hiányokat tapasztalunk, első sorban arra kell törekednünk, hogy képessé tegyük a realisabb értékű ismeretek befogadására s ennek folytán a komolyabb, függetlenebb gondolkozásra. Ha egyszer valóban birtokában van a szellemi kincseknek, akkor éppen a női lélekre nézve nem lehet nehéz annak apró pénzre való felváltása és érvényesítése a gyakorlati életben. Eddig a nő a szellemi téren jóformán mindenhez ingyen, ajándékkép jutott s épen ezért nem tudta kellőkép megbecsülni azt a mérhetetlen értéket, melyet az ezredévektől ránk hagyományozott műveltségben birunk. Az öntudatos szellemi állapot eme magaslatára csak az alapos képzettség segélyével emelkedhetünk fel s innen már csak egy lépés az önálló szellemi munka és alkotás mezeje. Ha vannak, a kik attól tartanak, hogy a nők szellemi tőkéjük gyarapodásával hivatlanul versenyre fognak kelni a férfiakkal, megfosztva önmagukat és az emberiséget a legszebb természeti hivatás áldásától, azok vagy nagyon kislelkűek a nők által itt-ott elért sikerekkel szemben, vagy nem figyelték meg jól a nőt éppen saját hivatása körében. Vajjon képzelhető-e, hogy a szónak igazi értelmében művelt, lelkiismeretes nő, ki jól ismeri a természet vagy önmaga által kijelölt rendeltetésének jelentőségét és öntudattal halad czélja felé: jól felfogott szép hivatását, feláldozza hiu ábrándképeknek vagy a feltünési vágynak? Alljon bár az ilyen nő a műveltségnek bármily magas fokán, a családi tüzhelyet soha sem fogja elhanyagolni azért, hogy tudományszomjának vagy épen világias időtöltéseknek hódoljon. S aztán föltehető-e egyáltalán egy művelt szellemű, okos nőről, hogy szellemi szükségleteinek kielégítését vagy jogosúlt szórakozási hajlamait össze ne tudná egyeztetni a családi élet kötelességeivel? A jól képzett nő mindenesetre helyesebb mértéket tud tartani mindenben, mint az, a ki a kellő lelki tartalom hiányában a véletlenül felülkerekedő benyomások uralma alatt áll.»

*

Az aradi «*Általános tanügyi Közlöny*» ez évi 19-ik számában az első czikk nőnevelési kérdéssel foglalkozik. *Ekkert Irma* értekezik benne a «*tantárgyak megválasztásáról és tanításmódjáról a leányiskolákban.*» Közöljük belőle a rajz- és kézimunkák tanítására vonatkozó részt.

«A rajz alaki czélját tekintve, a leányoknál nem kevésbbé, sőt talán még fontosabb tárgy mint a fiuknál, mert a szemmértéken kivül az ízlést és szépérzetet is hathatósan fejleszti; fájdalom nem minden helyen taníttatik czélszerüen, ugy hogy a növendékek mélyebb, állandó hasznot meríthet-

nének belőle. Ha másoláson is kell kezdeni a rajzoktatást, bizonyos ügyesség elérése után tanácsos volna a sodronymintákat alkalmazni, mely módszer által a növendékek önkénytelenül a távlat törvényeivel megismerkednének és önalkotásra vezettetve idővel képesek lesznek a legtöbb tárgyat természet után lerajzolni. Különben, nézetem szerint a rajzoktatás tárgyi czélja a leányiskolában, annak helyes alkalmazása a kézi munkáknál. Azonban gyakran nincsen meg e két tárgy tanítása közt a kellő összefüggés és a rajzolás a leányoknak inkább csak szórakozásul szolgál.

A kézi munkák tanítása mindenekelőtt a hasznosra szorítkozzék; miután a kötés- és horgolásban kellő ügyességet tanusítanak a növendékek, következik a kereszt-öltés, melynek tanulása elengedhetlen, hiszen nem kell azért a világot hímzett papucscsal elárasztani; de a közönségesb fehérnemű jelzését már a rend is megkivánja. Az 5. 6. elemi osztályban a fehérnemű hímzése és varrása képezze a tananyagot, mellette a foltozás minden neme. Felsőbb osztályokban következik a fehérneműk szabása; a varrás és hímzés gyakoroltatik és végre a felső ruhák szabása és varrása taníttassék, melyben azonban a növendékek csak hosszabb gyakorlat után szerezhetnek kellő ügyességet, mikor nincsenek már tanulással tulterhelve, miért is a felső ruhavarrást az ipariskola tárgyai közé soroznám.

Végre szólnom kell még az ugynevezett luxusmunkákról. Én bizonyos korlátok között védelmökre kelek; ugyanis azt hitzem, uri házakból való leányoknál ezek tanítása sem felesleges. Arra a vádra, hogy a gondolkozás fejlődését az e nemű munkák akadályoznák, nem is felelek. Gyöngymunkák kivált gyöngyhímzések természetesen teljesen elhagyandók. Pl. egy színes hímzés izléses színösszeállitása épen nem hathat bénítólag az agy működésére, de még az összeállító színérzékéről is tanuskodik. Aki pedig ily csinos tárgyat emlékül kap, legyen az a luxusmunkák legmogorvább ellensége, ily kedves meglepetésnek bizonyosan nem bir ellentállni és a kritikus férfiész is megbocsát ily esetben — a «haszontalan» időtöltésért. De még azt is vegyük tekintetbe, hogy az ügyes kéz alkotta csipke és más apróság sok forintot segít megtakarítani a szükségesebb vászon- vagy ruhaszövet beszerzésére. Vagy ne diszítsék a nők öltözékeiket csipkékkel, fehérnemüiket hímzéssel, ne lássák el szobáikat párnákkal, vagy más a kényelem és csín emelésére szolgáló tárgyakkal, holott a nő hivatásához tartozik az életet szebbé, otthonát kellemesebbé tenni?! — Kegyelmet tehát a kézimunkáknak, melyek a fényüzésnek látszanak szolgálni, de gyakran takarékosságból készittetnek. Jogosúltak oly iskolákban — ismétlem — hova tehetősebb szülők gyermekei járnak és csak akkor, ha a hasznos munkákat nem szorítják ki, hanem mellettök szerényen meghuzódva, azok bevégeztével taníttatnak.

Nehány magyarázó szó himzésminta-mellékletünkhez.

Zsebkendőszegések. A függőleges vonalakkal árnyékolt idomok *vörös*,— a rézsútos vonalakkal árnyékoltak zöld (barnás zöld), — a vízszintes vonalakkal árnyékoltak pedig kék szinnel hímezendők. A szárak vörösek vagy zöldek lehetnek.

Egyszerűbb zsebkendőknél ezen diszítések egyes részei, pl. a szalagdíszítmény, vagy az attól kifelé, illetőleg befelé eső díszítmény alkalmazható esetleg egyszerűbb csipkézettel.